

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninio skyriaus V kurso
Valstybės valdymo atšakos studentės
Izabelės Rakštelytės

Magistro darbas

Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos

Darbo vadovas:
Doc. dr. Vytautas Sinkevičius

Recenzentas:
Doc. dr. Kęstutis Lapinskas

Vilnius
2007

Turinys

ĮVADAS	3
1. KONSTITUCINIO TEISMO TEISINIS STATUSAS.....	5
1.1 Konstitucinio Teismo vieta valstybės institucijų sistemoje.....	5
1.2 Konstitucinio Teismo funkcijos ir uždaviniai	7
1.3 Konstitucinės kontrolės būdai ir formos.....	11
2. KONSTITUCINIO TEISMO KOMPETENCIJA	14
2.1 Konstitucinio tyrimo iniciatyvos teisė.....	14
2.2 Įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė.....	21
2.2.1 Teisės aktų konstitucingumo vertinimas	21
2.2.2 Prašyme ištirti teisės aktų konstitucingumą nurodytų tyrimo ribų išplėtimas konstitucinėje jurisprudencijoje.....	23
2.2.3 Teisės aktų, kurie nebegalioja ir teisės aktų, kurie dar neįsigalioję, konstitucingumo vertinimas	34
2.2.4 Įstatymų spragų vertinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.....	37
2.3 Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas	39
2.4 Faktai konstitucinės justicijos bylose	46
2.5 Konstitucinio Teismo ir Europos Teisingumo Teismo santykis (prejudicinio sprendimo aspektu).....	49
3. KONSTITUCINIO TEISMO AKTAI IR JŲ GALIA	53
3.1 Konstitucinio Teismo aktų privalomumas.....	53
3.2 Konstitucinio Teismo sprendimų įtaka įstatymų leidybai, kitiems visuomeniniams procesams	62
IŠVADOS	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72

Įvadas

Konstitucinis Teismas – Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje, konstitucinio teisėtumo valstybėje garantas. Vienose valstybėse konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimai platesni, kitose siauresni bei pasireiškia skirtingomis formomis, tačiau kiekvienoje demokratinėje visuomenėje jos užima labai svarbią vietą valdžios institucijų sistemoje. Kaip valstybės valdžios institucija, turinti gana griežtai pačioje Konstitucijoje apibrėžtus įgaliojimus, Konstitucinis Teismas neretai susiduria su savo jurisdikcijos ribų problema. Lietuvos Respublikoje, kaip ir daugelyje Europos ar kitų valstybių, pastebima Konstitucinio Teismo kompetencijos plėtimo tendencija. Dėl to kyla daug diskusijų, pasiūlymų riboti konstitucinės kontrolės institucijų galias. Šiuo metu ši tema itin aktuali, Lietuvos Respublikos Seimui pradėjus inicijuoti Konstitucinio Teismo įstatymo pataisas, kuriomis siūloma riboti šio teismo galias.

Kita vertus, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuveiktą darbą ir siekį dar efektyviau prisidėti prie teisės sistemos konstitucingumo užtikrinimo, aktualu apvarstyti naujų Konstitucinio Teismo veiklos gerinimo būdų ir netgi platesnių Teismo galių įtvirtinimo galimybę.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimus įtvirtinančius teisės aktus, apibendrinti Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje pasireiškia Teismo jurisdikcijos ribų plėtimas, Konstitucinio Teismo pozicija jo paties kompetencijos klausimais, kitais aspektais. Šiuo darbu norima aptarti pagrindines su Konstitucinio Teismo jurisdikcija susijusias problemas: konstitucinio skundo įvedimo klausimą, Teismo teisės kreiptis į Europos Teisingumo Teismą galimybę ir pateikti išvadas šiais ir kitais klausimais.

Darbo objektas – Lietuvos Respublikos Konstitucija, Konstitucinio Teismo įstatymas, Konstitucinio Teismo praktika (nutarimai, sprendimai, išvados) ir kiti šaltiniai, padedantys atskleisti Konstitucinio Teismo įgaliojimus, svarbiausias konstitucinės jurisprudencijos tendencijas pastaruoju metu bei naujovių Konstitucinio Teismo veikloje įtvirtinimo galimybes.

Siekiant atskleisti Konstitucinio Teismo vietą valstybės institucijų sistemoje, kompetenciją bus naudojamas analitiniu metodu nagrinėjant Konstitucinio Teismo statusą įtvirtinančius teisės aktus, Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Siekiant parodyti Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribų kitimo tendencijas, jų privalumus bei trūkumus, bus taikomas lyginamasis metodas – lyginama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika skirtingais laikotarpiais bei Lietuvos ir kitų šalių (daugiausia Europos Sąjungos) konstitucinių teismų ar kitų konstitucinės justicijos subjektų praktika vykdant teisės aktų konstitucingumo kontrolę ir kitas,

šioms teismams priskirtinas, funkcijas. Norint išsiaiškinti Konstitucinio Teismo jurisprudencijos kitimo aspektus bus remiamasi istoriniu metodu, šio metodo pagalba taip pat aptariamas konstitucinės kontrolės institucijų susiformavimas. Naudojantis loginiu metodu bus daromos išvados, apibendrinimai bei pasiūlymai, susiję Konstitucinio Teismo veiklos tobulinimu.

Pagrindinė medžiaga, kuria remiamasi šiame darbe yra Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Konstitucinio Teismo aktai: nutarimai, sprendimai, išvados. Apibrėžiant Konstitucinio Teismo statusą, kompetenciją, sprendimų priėmimą bei jų įgyvendinimą, sistemiškai vertinant, naudojamos teisės aktai: Konstitucija, įstatymais, Europos Bendrijos sutartimi kitais teisės aktais. Įvairios problemos nagrinėjamos ir pateikiamos naudojantis moksline teisine literatūra, teisės leidiniais, straipsniais, taip pat užsienio mokslo darbais. Taip pat remtasi tarptautinių konferencijų, kuriose buvo aptariami svarbūs su konstitucinių teismų darbu bei pasiekimais susiję klausimai.

Darbas pradedamas nuo teorinės dalies, kurioje bus aptarti pagrindiniai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statuso ypatumai, uždaviniai, funkcijos, taip pat konstitucinės kontrolės formos, vėliau bus pereita prie svarbiausios dalies - Konstitucinio Teismo kompetencijos, pateikiant ją per problemiškesnius aspektus: teisės aktų tyrimo iniciatyvos teisę turinčių subjektų sąrašo praplėtimą, pačio tyrimo ribų išplėtimą, faktų tyrimą konstitucinės justicijos bylose ir kita. Paskutinė dalis ne mažiau svarbi, joje pateikiama Konstitucinio Teismo priimamų aktų analizė, jų įtaka ir galia valstybės teisinėje sistemoje.

1. Konstitucinio Teismo teisinis statusas

1.1 Konstitucinio Teismo vieta valstybės institucijų sistemoje

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka sprendamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Taip pat Konstitucijos ir šio įstatymo nustatytais atvejais Konstitucinis Teismas teikia Seimui ir Respublikos Prezidentui išvadas.¹

Konstitucinių Teismų išimtinė kompetencija nulemia išskirtinę šių teismų vietą valstybių institucijų sistemoje. Konstituciniam Teismui skirtas specialus Konstitucijos skirsnis, taip pabrėžiant ypatingą jo vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje. Čia nurodyti jo įgaliojimai, sudarymo tvarka, jo priimamų aktų galia ir kitos svarbiausios nuostatos. Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.

Konstitucinio Teismo išskirtinumas dažnai tampa pagrindu abejonėms, svarstymams dėl jo vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje. Seimo narių grupė kreipėsi į patį Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti Konstitucinio Teismo įstatymo atitiktį Konstitucijai. Pagrindinis teiginys, kurį norėta įrodyti – „Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo valstybės valdžios“. Seimo narių grupė savo prašymą grindė tuo, kad Teismui, vykdančiam valstybės valdžią, yra skirtas Konstitucijos IX skirsnis, o Konstituciniam Teismui - atskiras, VIII Konstitucijos skirsnis. Pareiškėjo nuomone, tai liudija, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nėra Teismų sistemos dalis ir nevykdo valstybės valdžios, o Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje yra nustatytas baigtinis teismų sąrašas, į kurį Konstitucinis Teismas neįrašytas.

Konstitucinio Teismo šioje byloje priimtame nutarime konstatuota, kad teismai, pagal Konstituciją vykdančios teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas, vykdančias konstitucinę teisminę kontrolę; 2) bendrosios kompetencijos teismų sistema; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai - šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema. Nutarime pažymėta, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas - konstitucinės justicijos institucija,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993.Nr. 6-120.

vykdanti konstitucinę teisminę kontrolę, kad, pagal savo kompetenciją spręsdamas dėl žemesnės galios teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas - vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Nutarime taip pat pabrėžta, kad institucijos, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, pavadinimas - Konstitucinis Teismas - yra tiesiogiai įtvirtintas pačioje Konstitucijoje ir kad valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t. y. ne teisminė institucija.

Nutarime taip pat pažymėta, jog tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai - VIII skirsnis "Konstitucinis Teismas" ir IX skirsnis "Teismas", ne paneigia Konstitucinio Teismo buvimą teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų sistemoje; taip pačioje Konstitucijoje yra išryškinami ir pabrėžiami Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties ir kompetencijos ypatumai. Prielaida, kad Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo valstybės valdžios, visiškai nesiderina su Konstitucinio Teismo įgaliojimais, kurie yra nustatyti Konstitucijoje. Tai, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų - Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės - teisės aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei visam laikui pašalinti šiuos teisės aktus iš Lietuvos teisės sistemos, tai, kad tik Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją - pateikti Konstitucijos nuostatų sampratą, kuri saisto visas teisės aktus leidžiančias bei visas teisę taikančias institucijas, taip pat ir Seimą - Tautos atstovybę, akivaizdžiai liudija, kad Konstitucinis Teismas negali būti ne valstybės valdžią įgyvendinanti institucija.²

² LR Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas// Valstybės žinios, 2006. Nr.65-2400

1.2 Konstitucinio Teismo funkcijos ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra įtvirtinta Konstitucijos 105 straipsnyje. Čia nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimus, ar neprieštarauja Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai.

Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nurodytų Konstitucinio Teismo įgaliojimų sąrašas yra baigtinis, taigi ir Teismo įgaliojimų plėtimas ar siaurinimas visada bus susijęs su tam tikrais Konstitucijos pakeitimais ar papildymais. Toks konstitucinis reguliavimas sudaro prielaidas nenutrūkstamai gausinti teisminės veiklos patyrimą, formuoti ilgalaikę Konstitucijos normų interpretavimo kultūrai ir, suprantama, tradicijai.³ Tačiau Konstitucijos teksto, įtvirtinančio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, kaip parodo konstitucinė doktrina, negalima aiškinti pažodžiui.

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo įgaliojimus įtvirtinančius aktus, galima išskirti Lietuvos respublikos Konstitucinio teismo uždavinius.

Lietuvos respublikos Konstitucinio teismo uždaviniai:

- Konstitucinis Teismas turi garantuoti Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo įstatymo 1 str.), kad joks įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarautų Konstitucijai bei būtų užtikrinta teisės aktų hierarchija.
- Konstitucinis Teismas turi užtikrinti konstitucinį teisėtumą (Konstitucinio Teismo įstatymo 1 str.). Įgyvendindamas šį uždavinį Teismas visus savo vertinimus daro remdamasis Konstitucija.

³ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, p. 449.

- Konstitucinis Teismas turi užtikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų ir demokratinių procesų valstybėje konstitucingumą. Tai Teismas daro nagrinėdamas jo kompetencijai priskirtų teisės aktų bei procesų: rinkimų, valstybės pareigūnų veiksmų ir kitų, atitiktį Konstitucijai.

Šiuos uždavinius Konstitucinis Teismas įgyvendina per jam Konstitucijoje suteiktus įgaliojimus. Pagal tai galima išskirti Konstitucinio Teismo funkcijas.

Konstitucinio Teismo funkcijos:

- Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendžia teisės aktų konstitucingumą, t.y., ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštaruja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštaruja Konstitucijai arba įstatymams.

- Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus teikti išvadas tam tikrais klausimais: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštaruja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštaruja Konstitucijai.

- Konstitucijos aiškinimas, interpretavimas. Ši funkcija nors ir neįtvirtinama *expressis verbis* Konstitucijoje, tačiau yra išvedama iš jos. Taigi galima konstatuoti, kad šią funkciją Konstitucinis Teismas taip pat atlieka.

- Konstitucinės doktrinos formavimas. Konstitucinė doktrina yra traktuojama kaip sudedamoji Konstitucijos dalis. Valstybių, kur konstituciją aiškina teismai, jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra svarbi sudedamoji pačios konstitucijos dalis.⁴

Kaip paminėtos Konstitucinio Teismo funkcijos pasireiškia, detaliau paanalizuosiu nagrinėjant Konstitucinio Teismo veiklą teisės aktų konstitucingumo vertinimo, išvadų teikimo srityje, kitose srityse. Daugiau norėtusi pakalbėti apie tiesiogiai Konstitucijoje neįtvirtintas, bet iš Konstitucijos teksto išvedamas funkcijas - **Konstitucijos interpretavimą, aiškinimą, konstitucinės doktrinos formavimą.**

Konstitucinis teismas paprastai vadinamas negatyviuoju įstatymų leidėju. Būtina negatyviosios įstatymų leidybos prielaida yra Konstitucijos teksto aiškinimas: „pirmapradė“ konstitucinės justicijos funkcija - teisės aktų atitikties Konstitucijai vertinimas - suponuoja

⁴ E. Kūris. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Justitia 2003 m. Nr. 3-4(45-46), p. 2-12.

Konstitucijos aiškinimą kaip neatskiriama konstitucinės kontrolės elementą. Pasak Aharono Barako, Izraelio Aukščiausiojo Teismo pirmininko, jokios ikiegyzetinės teksto prasmės nėra, ji gali būti suvokiama tik aiškinant tekstą. Oficiali konstitucinė doktrina kartu su konstituciniu dokumentu sudaro dinamišką, nuolat atsinaujinančią *gyvają konstituciją*. Konstitucijos aiškinimas taip pat užtikrina, kad konstitucinių nuostatų stabilumas derės su Konstitucijos dinamiškumu, gebėjimu atitikti socialinius ir politinius pokyčius. Kai konstitucinė doktrina yra traktuojama kaip sudedamoji konstitucijos dalis, konstituciją galima tobulinti reinterpretuojant, t.y. remiantis ja pačia, o ne keičiant konstitucinio dokumento formuluotes.

Lietuvoje, kaip ir kitur, Konstitucijos viršenybės įtvirtinimas buvo ne tik vienkartinis šio principo deklaravimo naujojoje Konstitucijoje aktas, bet ir dinamiško, sudėtingo ir kartais labai prieštaringo Konstitucijos aiškinimo rezultatas. Lietuvos konstitucinėje sistemoje nėra abstraktaus Konstitucijos nuostatų aiškinimo instituto, kai nėra sprendžiamas tam tikro teisės akto konstitucingumo klausimas, juo labiau, kad nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nustatyta, jog Konstitucijos aiškinimas yra Konstitucinio Teismo - ir tik jo - prerogatyva. Vis dėlto per dešimtį Konstitucinio Teismo veiklos metų interpretacinė kompetencija tapo išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija, viena iš svarbiausių jo funkcijų.⁵

Be to, aiškinimas yra labai svarbus konstitucinės jurisdikcijos tęstinumui. Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime konstatuota, kad konstitucinis teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuota doktrina, atskleidžiančia Konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus konstitucinio reguliavimo aspektus.⁶ Mūnėtame nutarime įtvirtintas ypatingas Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių, statusas. Jame atsispindi ir *gyvosios Konstitucijos* idėja: Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą.

Tačiau, kaip teigiama Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime, konstitucinės jurisprudencijos tęstinumas nereiškia, kad konstitucinė doktrina negali būti koreguojama, jos nuostatos reinterpretuojamos. Šiame ir kituose nutarimuose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d. nutarimai) pažymėta, kad

⁵ E. Kūris. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia* 2003 m. Nr. 3-4(45-46), p. 2-12.

⁶ LR Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas// *Valstybės žinios*, 2003. Nr.53-2361

reinterpretuoti oficialias konstitucines doktrines nuostatas (koreguoti oficialią konstitucinę doktriną) yra (arba gali būti) būtina *inter alia* tais atvejais, kai yra padaromos atitinkamų Konstitucijos straipsnių (jų dalių) pataisos. Įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria yra pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuluota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi išimtinis įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis.⁷

Pasinaudodamas Konstitucijos aiškinimo funkcija, Konstitucinis Teismas ne tik prisidėjo prie Konstitucijos stabilumo ir nekintamumo išlaikymo, bet ir suformulavo tokias konstitucines nuostatas: teisė turi būti vieša, Lietuvoje negalima deleguota įstatymų leidyba, įstatymas atgal negalioja, poįstatyminiais aktais nustatytais taisyklėmis negalima paneigti įstatymo normų, negali būti tokio reguliavimo, kuriame būtų nustatyta, jog vienas teisės galima įgyvendinti kitų teisių sąskaita ir kitus svarbius principus.

Pastaruoju metu Konstitucinis Teismas priėmė ne vieną nutarimą, kuriame įžvelgė įstatymų leidybos trūkumus, nevengė pasisakyti valstybės valdžios institucijų įgaliojimų klausimais. Tai iššaukė atitinkamų institucijų nepasitenkinimą. Seime buvo įregistruotos Konstitucinio Teismo įstatymo pataisos, kuriomis siūloma gerokai riboti Konstitucinio Teismo galias. Tarp siūlomų pataisų - siekis uždrausti "plečiamai aiškinti" Konstitucijoje ir įstatyme įtvirtintus Konstitucinio Teismo uždavinius ir įgaliojimus, kištis į įstatymo leidžiamosios bei vykdomosios valdžios kompetenciją. Siūloma įtvirtinti nuostatą, kad Konstitucinio Teismo negali teikti nurodymų įstatymų leidėjui dėl teisės aktų turinio, jų aiškinimo ar spragų, išskyrus teisės aktus, kurių atitikimas Konstitucijai yra tiriamas.⁸

E. Jarašiūnas Seimo narių siūlymą uždrausti Konstituciniam teismui "plečiamai aiškinti" Konstitucijos normas vertina kaip absurdiškas ir antikonstituciškas. Juk Konstitucinis teismas aiškina, vadovaudamasis Konstitucija ir joje įtvirtintais principais. O dėl tariamo kišimosi į kitų institucijų veiklą, tai Konstitucinis teismas turi teisę išaiškinti valdžios turimus įgaliojimus, remdamasis Konstitucijoje įtvirtintomis normomis.⁹

⁷ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.30-1050

⁸ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=12488270> // prisijungimo data: 2007 03 30 d.

⁹ <http://www.lrytas.lt/?data=20070324&id=11745501801173840491&view=4> // prisijungimo data: 2007 03 30 d.

Europos ir kitose pasaulio valstybėse konstitucinių teismų kompetencija yra skirtinga, daugelyje pasaulio šalių konstitucinės kontrolės institucijų įgaliojimai yra platesni. Pavyzdžiui, Albanijos Konstitucijoje numatyta, jog Albanijos Konstitucinio Teismo kompetencijai priskiriama ne tik įstatymų konstitucingumo kontrolė, bet ir: - tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai vertinimas, - taip pat savivaldos institucijų priimtų teisės aktų vertinimas; - ginčų dėl kompetencijos tarp valstybės ir jos regioninių institucijų sprendimas; - Politinių partijų ir politinių susivienijimų konstitucingumo nagrinėjimas; - referendumų teisėtumo vertinimas ir kitos.¹⁰

1.3 Konstitucinės kontrolės būdai ir formos

Konstitucinė priežiūra kaip institutas susiformavo savaime, tam tikriems teismams prisiimant šią funkciją. 1803m. JAV aukščiausias teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, kur teismas konstatavo įstatymo neatitikimą Konstitucijai, buvo remtasi bendru teisės principu, kad teisminė valdžia turi teisę, o kartais ir pareigą pasakyti, kas yra įstatymas.

Teisės literatūroje išskiriami tokie pagrindiniai **konstitucinės kontrolės modeliai**:

Amerikietiškas modelis. Čia konstitucinė priežiūra pasireiškia tuo, kad teisės akto konstitucingumo tikrinimas priklauso nuo konkrečią bylą nagrinėjančio teismo. Toks modelis yra JAV, kur konstitucingumą gali tikrinti ir žemesnės instancijos teismai. Nuolatinės konstitucinės kontrolės tokiose šalyse nėra, tačiau ir bendrosios kompetencijos teismų pripažinimas teisės akto prieštaraujančiu Konstitucijai reiškia faktinį įstatymų pašalinimą iš teisės sistemos, nors teismas teisės normos nepanaikina, nepripažįsta negaliojančia, tačiau pasikartojantys teismų sprendimai tuo pačiu klausimu virsta teisiniu precedentu, kurio galia iš esmės tolygi įstatymui. Tokia kontrolės forma egzistuoja Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Anglijoje. Panaši konstitucinės kontrolės koncepcija pripažįstama Indijoje, Pakistane, Japonijoje. JAV konstitucinės kontrolės formą taip pat įdiegė kai kurios Afrikos žemyno šalys. Jos perėmė bendrosios teisės tradiciją.¹¹

Europietiškas modelis, kurį suformavo Fransas Kelzenas, pasižymi tuo, kad konstitucinė kontrolė privalo būti nuolatinė, su specialiai šiam tikslui įsteigta institucija (Konstitucinis Teismas, Konstitucinė taryba). Pagal šį, dar kitaip vadinamą Austriškąjį modelį, įsteigtuose teismuose, pagrindinė kompetencija yra *a posteriori* abstrakčioji normų kontrolė. Abstrakčios kompetencijos rezultatai yra dvejopi. Abstrakčioji normų kontrolė - teisės akto tikrinimas ir,

¹⁰ <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> // prisijungimo data: 2007 04 02 d.

¹¹ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, p. 414.

galbūt, jo panaikinimas, kai nėra jokios konkrečios bylos ar asmens teisių pažeidimo - sukelia atvirą ir provokuojantį konfliktą su įstatymų leidėju. Kita vertus, teismai, jei tai įmanoma, vengia panaikinti parlamento priimtą teisės aktą. Jie verčiau nustato konstitucinę teisės akto reikšmę, kurios jis neturėtų prarasti.¹² Šis modelis vyrauja Austrijos, Italijos, Vokietijos ir kitų valstybių teismuose.

1949 metais atsirado trečiasis konstitucinių teismų modelis. Tai buvo Vokietijos Konstitucinis Teismas, nulėmęs tolesnę konstitucinio teisingumo plėtrą ir tapęs vėlesnių teismų modeliu. Vokietijos Teismas sujungė amerikietiškąją asmens apsaugą su Kelseno abstrakčiąja normų kontrole. Per konstitucinį skundą Vokietijos Konstitucinis Teismas pasiūlė kiekvienam individui aukščiausio lygio teisės gynimo konstituciniais klausimais priemonę.

Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlyje (Vilnius, 2001) autoriai skirsto konstitucinę kontrolę į: **Išankstinę ir paskesniąją.**

Europoje dominuoja paskesnioji konstitucinė kontrolė, kai tikrinami tik galiojantys teisės aktai. Išankstinė konstitucinė kontrolė pasireiškia tuo, kad konstitucinės kontrolės institucija turi jurisdikciją tikrinti dar neįsigaliojusius teisės aktų konstitucingumą. Toks modelis yra Prancūzijoje. Čia parlamentui priėmus įstatymą, prieš teikiant jį prezidentui tvirtinti, jis gali būti skundžiamas Konstitucinei Tarybai, o dėl organiškųjų įstatymų kreipimasis į teismą yra privalomas. Tokia kontrolės forma labai retai sutinkama Konstituciniuose Teismuose.

Tam tikrą išankstinės kontrolės apraišką galima rasti Lietuvos Konstitucinio Teismo kompetencijoje. Konstitucijoje numatytas atvejis, kai Seimui teikiamos ratifikuoti tarptautinės sutartys, galima prašyti Konstitucinio Teismo išvados.

Pagal formą konstitucinė kontrolė yra **konkreti ir abstrakti.**

Konkrete kontrolės forma, kai prašoma ištirti aktų konstitucingumą dėl konkrečios bylos ryšium su asmeniniu interesu. Tokia kontrolės forma yra tose šalyse, kur atitikimą Konstitucijai vertina bendrosios kompetencijos teismai.

Abstrakti, kai asmeninio intereso kreipimesi nėra, prašoma tiesiog įvertinti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, nepriklausomai nuo konkrečios bylos.

Pagal privalomumą - **privaloma ir fakultatyvinė** konstitucinė kontrolė.

Privaloma – kai įstatymai numato, kad tam tikrais atvejais reikia kreiptis į konstitucinį teismą (pvz. organiškieji įstatymai). Fakultatyvinė – kai kreipimasis į konstitucinį teismą priklauso nuo atitinkamų subjektų valios.

¹² Laszlo Solyom. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų pastabų. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. 2004 m. p. 92-97.

Pagal teisinius padarinius konstitucinė kontrolė gali būti **konsultacinė** ir **sprendžiančioji**. Konsultacinės kontrolės sistemai galima priskirti Prancūzijos Konstitucinės Tarybos įgyvendinamą konstitucinę kontrolę. Šiai kontrolės sričiai galima priskirti ir tą, kurią įgyvendina Belgijos Arbitražo Teismas. Konsultacinės kontrolės justicijos išvada, nors ir neturi privalomos teisinės galios, tačiau visada yra svarbi moraliniu politiniu atžvilgiu įstatymų leidybos procese. Tose teisinėse sistemose, kuriose nusistovėjo sprendžiančioji kontrolė, konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas dėl teisės akto pripažinimo nekonstituciniu yra privalomas visoms valstybės institucijoms ir piliečiams. Toks sprendimas visada sukelia realias teises pasekmes - teisės aktas ar jo dalis, formaliai nors ir nepanaikinama, tačiau uždraudžiama jį toliau taikyti.¹³

Pagal turinį konstitucinė kontrolė gali būti **formalioji** ar **materialioji**.

Formaliosios kontrolės esmė yra ta, kad teisės akto konstitucingumas tikrinamas pagal jo priėmimo tvarką, t.y., ar nebuvo pažeistos formaliosios įstatymų leidybos procedūrų taisyklės. Kitas formaliosios kontrolės aspektas yra tas, ar teisės aktą priėmė įgaliota valstybės institucija. Materialiaja prasme tikrinant teisės akto konstitucingumą, vertinamas teisės akto ar konkrečios teisės normos turinys.

Apibendrinus galima teigti, kad retai kur galima sutikti griežtai apibrėžtą vieną konstitucinės kontrolės rūšį ar formą. Pavyzdžiui, Europos valstybių konstitucinių teismų veikloje naudojama ne tik abstrakti kontrolės forma, bet ir konkreti. Daug kur derinama formalioji ir materialioji, privalomoji ir fakultatyvinė konstitucinės kontrolės formos.

¹³ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.p. 416.

2. Konstitucinio Teismo kompetencija

2.1 Konstitucinio tyrimo iniciatyvos teisė

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, jog teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės akto konstitucingumą turi:

1. dėl įstatymo ar kito Seimo priimto akto – Vyriausybė, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai;
2. dėl Respublikos Prezidento akto – ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai;
3. dėl Vyriausybės akto – ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė, teismai ir Respublikos Prezidentas.

Prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas. Prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime. Kaip matome, Subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucini Teismą, ratas yra ribotas: Seimas, Seimo narių grupės (1/5 Seimo narių), Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, teismai. Vyriausybė negali kvestionuoti Respublikos Prezidento aktų atitikties Konstitucijai; Respublikos Prezidentas negali Konstituciniame Teisme ginčyti įstatymų ir kitų Seimo aktų konstitucingumo.

Konstitucijoje tiesiogiai neįvardinta, kad **Seimas** gali kreiptis į Konstitucinį Teismą iširti, ar teisės aktai atitinka Konstituciją ar įstatymus, tačiau 106 str. 4 d. numatyta, kad Seimo nutarimas iširti, ar teisės aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą, vadinasi Seimas gali kreiptis ir dėl teisės aktų konstitucingumo. Ir kaip jau minėta, Seimas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados visais Konstitucijoje nurodytais atvejais (106str. 5d.): • ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; • ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; • ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; • ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Seimo narių grupė gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų aukščiausių valdžios institucijų aktų konstitucingumo: dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų Seimo priimti aktų, dėl Respublikos Prezidento aktų bei dėl Vyriausybės priimtų teisės aktų. Tačiau negali kreiptis dėl išvadų. Seimo narių grupės teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra demokratijos institutas,

kuris įtvirtina parlamento mažumos galimybę ginti ne tik savo interesus, bet ir Konstitucijos viršenybę teisinėje sistemoje.¹⁴

Respublikos Prezidentas pagal Konstitucijos 106 str. 3 d. gali kreiptis dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais. Taip pat Konstitucijoje numatyta, kad Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo rinkimus ir dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai. Nesuteikimas teisės Prezidentui kreipti dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai diskutuotinas, tačiau grindžiamas valdžių pusiausvyros koncepcija.

Respublikos Vyriausybės galimybės inicijuoti konstitucinį ginčą yra siauresnės nei kitų subjektų, ji turi teisę kreiptis tik dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų konstitucingumo.

Teismai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų, Prezidento aktų bei Vyriausybės priimtų teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams. Šia teise Lietuvos Respublikos teismai, tiek bendrosios, tiek administracinės kompetencijos, pasinaudoja dažniausiai.

Daugiausia (apie 407) prašymų ištirti teisės aktų konstitucingumą per Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį gauta iš bendrosios ir administracinės kompetencijos teismų, iš Seimo – 7, iš Seimo narių grupės – 125, iš Prezidento tik 1, o Vyriausybės- 3 prašymai.¹⁵ Šiuo metu Lietuva yra viena nedaugelio pasaulio valstybių, kuriose į Konstitucinį teismą neturi teisės sava iniciatyva kreiptis paprasti piliečiai. Daugelyje valstybių sąrašai subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinius teismus, yra ilgesni. Pavyzdžiui, tokia teisė dažnai yra suteikta žmogaus teisių ombudsmenams, savivaldybėms ir profesinėms sąjungoms. Lietuvoje netgi individualios bylos nagrinėjimo bendrosios kompetencijos arba administraciniame teisme metu tam tikro teisės akto konstitucingumą perdavus nagrinėti Konstituciniam Teismui, tiesiogiai konstituciniame procese dalyvauja bylą nagrinėjantis teismas, bet ne asmuo.

Asmens konstitucinio (individualaus) skundo problematika

Individualaus konstitucinio skundo problema yra viena aktualiausių šiuo metu Lietuvoje. Dėl to norėtusi plačiau apie tai pakalbėti, paanalizuoti galimybes pritaikyti šį institutą Lietuvos teisinėje sistemoje, palyginti kitų šalių patirtį šiuo klausimu.

¹⁴ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.p. 472.

¹⁵ http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html // prisijungimo data: 2007 04 02 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos tokios fundamentalios nuostatos: kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, gali kreiptis į teismą, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai ir kitos. Šių nuostatų analizė leistų teigti, jog asmuo visgi turėtų turėti galimybę kreiptis į konstitucinės kontrolės instituciją, jei jo vienokios ar kitokios teisės, įtvirtintos Konstitucijoje, pažeistos dėl neatitinkančių aukščiausios galios aktui (Konstitucijai) įstatymo ar kito teisės akto taikymo. Tai būtų svarbi Konstitucijoje įtvirtintų teisių gynybos garantija, realus vienos iš Konstitucinio Teismo priedermių - Konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos – įgyvendinimas. Tačiau norint įvesti individualaus skundo institutą, pirmiausia reiktų padaryti Konstitucijos pataisas praplečiant subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, sąrašą. Toliau, išspręsti visus procedūrinius klausimus, susijusius su šios teismo funkcijos įgyvendinimu.

Konstitucinis skundas apibrėžiamas kaip ypatinga konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonė, suteikianti galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, jeigu, jų nuomone, viešoji valdžia pažeidė konstitucijos garantuojamas jų teises ar laisves.¹⁶

Paminėtina kitų šalių, kuriose įtvirtintas konstitucinio skundo institutas patirtis:

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 79 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės laisvės ar teisės buvo pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitiktis Konstitucijai. Konstitucinio skundo subjektai ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys (visuomeninės organizacijos, susivienijimai, politinės partijos, kiti juridiniai asmenys), jeigu jie gali būti tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos teisės ar laisvės subjektais. Skundo padavimo sąlygos: - konstitucinės teisės ar laisvės pažeidimas, - asmeninis pareiškėjo suinteresuotumas pašalinti pažeidimą, - pažeidimas turi būti susijęs su pareiškėjo teisine padėtimi, - skundo pagrindu gali būti tik ginčijamo norminio akto atitiktis Konstitucijai, o ne kokiam nors kitam norminiam aktui, - būtina konstitucinio skundo priimtinumą sąlyga - kad remiantis ginčijamu norminiu aktu pareiškėjo atžvilgiu būtų priimtas individualus teisės taikymo aktas (galutinis teismo sprendimas). Kalbant apie tai, kokios konstitucinės teisės ir laisvės gali sudaryti konstituciniu skundu inicijuotos

¹⁶ V. Staugaitytė. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. Justitia, 2006 m. Nr. 1. p. 32-42.

konstitucingumo kontrolės pagrindą, Tribunolo pozicija nėra vienoda. Tribunolas išreiškė požiūrį, kad Konstitucijos 79 str. kalbama apie tas konstitucines teises, kurios išvardintos II skyriuje „Žmogaus ir piliečio laisvės, teisės ir pareigos“, ir kad bendri principai nesudaro savarankiško konstitucinio skundo pagrindo, tačiau Tribunolas neatmeta galimybės konstitucinių asmenų teisių kildinimo iš kituose skyriuose įtvirtintų nuostatų.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos kūrėjai pasirinko siauros apimties konstitucinio skundo modelį, kai konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik dėl norminio akto, sudariusio konkretaus (individualaus) sprendimo pagrindą, konstitucingumo, pats sprendimas, kuriuo pažeistos konstitucinės asmens teisės, Konstituciniame Tribunole negali būti kvestionuojamas. Kitaip tariant, konstitucinis skundas negali būti grindžiamas tuo, kad priimant individualų sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės (pavyzdžiui, teisė į teisingą ir nešališką teismo procesą ar teisė į gynybą), arba kad teismo sprendimas pagrįstas neteisingu, t. y. prieštaraujančiu Konstitucijai, įstatymo aiškinimu ar panašiai, kitaip sakant, Konstitucinis Tribunolas nevertina teismų praktikos taikant įstatymus.¹⁷

Kitaip **Vokietijoje**, kur Federalinis Konstitucinis Teismas, pripažinęs įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujantį Konstitucijai, pats panaikina juo pagrįstą teismo sprendimą. Vokiškojo konstitucinio skundo modelio, dar vadinamo skundu dėl teismo ar viešojo administravimo institucijos sprendimo, esmė tokia: šis skundas grindžiamas tuo, kad priimant sprendimą buvo pažeistos konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės (pvz., proceso šalių lygia-teisiškumas, asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, teisė turėti advokatą, vertėją ir pan.), arba tuo, kad teisės norma buvo pritaikyta konstitucijai prieštaraujančiu būdu, t. y. buvo pasiremta tokia normos interpretacija, kuri neatitinka konstitucijos nuostatų. Apskritai, Vokietijos teisės moksle leidimas asmeniui įsitraukti į konstitucinio teisingumo vykdymą traktuojamas kaip savaimė suprantamas konstitucinės teisės valstybės požymis, aukščiausias tokios valstybės pasiekimas.¹⁸

Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo įstatymo 96 straipsnyje nustatyta: „Teisę kreiptis į Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą su individualiu arba kolektyviniu skundu dėl konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo turi piliečiai, kurių teisės ir laisvės pažeidžiamos įstatymu, taikytu arba taikytinu konkrečioje byloje, ir piliečių susivienijimai, taip pat federaliniame įstatyme nurodytos kitos institucijos ir asmenys“. Pagal minėtą įstatymą piliečiai -

¹⁷ V. Staugaitytė. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. Justitia, 2006 m. Nr. 1, p. 32-42.

¹⁸ A. Abramavičius. Teorinės ir praktinės asmens Konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos. Konstitucinė Jurisprudencija, 2006 m. Nr. 1, p. 306-317.

tai: 1) Rusijos piliečiai; 2) užsieniečiai; 3) asmenys be pilietybės. Piliečių susivienijimai - tai bet kokia asociacija, pvz., akcinė bendrovė, profesinė sąjunga ir kiti. Kitos institucijos ir asmenys - tai generalinis prokuroras ir įgaliotinis žmogaus teisėms, kurių teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą ginant piliečių interesus yra įtvirtinta atitinkamuose federaliniuose įstatymuose.

Skundas dėl įstatymo pažeidžiamų konstitucinių teisių ir laisvių laikomas priimtiniu, jeigu: 1) pareiškėjas abejoja dėl įstatymų leidžiamosios institucijos (federalinės ar regioninės) priimtų įstatymų, bet ne dekretų, potvarkių ir t.t.; 2) įstatymas siejasi su pareiškėjo asmeninėmis teisėmis ir laisvėmis; 3) tos teisės ir laisvės garantuojamos konstituciniu (arba tarptautiniu) lygiu; 4) yra konkreti byla, kuri buvo išnagrinėta ar yra pradėta nagrinėti teisme arba kitoje įstatymą taikančioje institucijoje; 5) ginčijamas įstatymas šioje byloje buvo taikytas arba turi būti taikomas pareiškėjo atžvilgiu. Skundų pirminis nagrinėjimas atliekamas teismo sekretoriato tiek formos, tiek turinio požiūriu. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą sekretoriatui suteikiami kvaziteisminiai įgaliojimai formaliais pagrindais atsisakyti priimti skundus ir kitus kreipimusis.

Jei Konstitucinis Teismas nustato, kad konkrečioje byloje taikytas įstatymas prieštarauja Konstitucijai, byla turi būti iš naujo nagrinėjama kompetentingoje institucijoje pagal įprastinę procedūrą. Šių sprendimų pasekmės tokios pat kaip ir kitų sprendimų dėl teisės aktų pripažinimo, t.y. atsiranda pagrindas nustatyta tvarka panaikinti kitų teisės aktų nuostatas, pagrįstas neteisėtu pripažintu teisės aktu.¹⁹

Asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo galimybė Lietuvos konstitucinėje sistemoje

Lietuvos Respublikoje, kaip jau minėjau, taip pat nemažai diskutuojama apie asmens teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl atitinkamo teisės akto konstitucingumo, t. y. apie asmens konstitucinio skundo įtvirtinimą Lietuvos konstitucinėje sistemoje.

Pirmiausia Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinant asmens konstitucinio skundo institutą įstatymų leidėjui kiltų pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nekonkuruotų su jau nustatytoju. Įstatymų leidėjas turės nustatyti teisės aktus, kuriuose reguliuojami santykiai, susiję su asmens teise dėl savo pažeistų teisių gynimo kreiptis į atitinkamas viešosios valdžios institucijas. Priklausomai nuo pasirinkto konstitucinio skundo modelio, gali tekti pakoreguoti minėtuose teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą - šiuos teisės aktus pakeisti, papildyti, o kai kuriuos net ir panaikinti.

Svarbiausias klausimas šiuo metu – individualaus skundo modelio parinkimas, siauros apimties ar plačios apimties konstitucinio skundo institutas? A. Abramavičiaus manymu, asmens

¹⁹ V. Zorkin. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. 2004 m. p. 81-91.

konstitucinio skundo paskirtį ir Konstitucinio Teismo funkcijas teismų sistemoje labiau atitiktų siauresnė tokio skundo samprata, pagal kurią, kaip minėta, asmens konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties Konstitucijai. Įtvirtinus jau aptartą platesnę asmens konstitucinio skundo sampratą, kai skundas paduodamas dėl teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo atitikties Konstitucijai, galėtų kilti klausimas, ar Konstitucinis Teismas kitų teismų sprendimams netampa superkasacine instancija. Tačiau esama ir priešingų nuomonių. Jos paprastai grindžiamos tuo, kad siauresnė asmens konstitucinio skundo samprata (kai konstitucinis skundas paduodamas tik dėl teisės normos, o ne dėl paties sprendimo) ir jos įtvirtinimas valstybių teisės sistemose sudaro prielaidas susidaryti tokioms teisinėms situacijoms, kai yra ribojama konstitucinių teismų galimybė visiškai apginti konstitucines asmenų teises ir laisves. Dėl plačių galimybių paduoti skundą, Teismas taptų ne tik konstitucinę teisminę, bet ir apskritai teisminę kontrolę vykdančia institucija, o dėl siauros - iškreipta paties asmens konstitucinio skundo instituto prasmė.²⁰

Manau, efektyviau savo paskirtį atitiktų plačios apimties konstitucinio skundo institutas. Siauros apimties konstitucinio skundo institutą galima kritikuoti, nes pareiškėjas negali ginčyti paties teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo teisingumo, o tik nurodyti, kad toks sprendimas buvo priimtas remiantis konstitucijai prieštaraujančia teisės norma. Tokio modelio pranašumas tas, kad jis nesudaro prielaidų Konstitucinio Tribunolo intervencijai į bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų veiklos sritį. Tačiau tai, kad Konstitucinis Tribunalas negali panaikinti teismo sprendimo, pagrįsto Konstitucijai prieštaraujančiu norminiu aktu, suponuoja ilgesnį ir sudėtingesnį pažeistų asmens teisių ir laisvių gynimo kelią.

Kita problema - asmenų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, nustatymas. Paprastai valstybėse, kuriose asmens konstitucinio skundo institutas yra, teisę paduoti tokį skundą turi ir tos valstybės piliečiai, ir kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės, taip pat juridiniai asmenys. Kai kuriose valstybėse (pvz., Vokietijoje) teisę paduoti konstitucinį skundą turi ir savivaldybių bendruomenės arba šių bendruomenių susivienijimai, o tam tikrais atvejais - ir visuomeninės organizacijos, ginančios žmogaus teises ir laisves. Galbūt ir Lietuvoje teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą reikėtų suteikti tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, o fiziniams asmenims neatsižvelgiant į tai, ar jie yra Lietuvos piliečiai.

Dar vienas klausimas - skundo priimtinumą kriterijai. Valstybėse, įtvirtinusiose asmens teisę kreiptis į konstitucinį teismą, konstitucinis skundas priimamas, jeigu iki šio skundo padavimo

²⁰ A. Abramavičius. Teorinės ir praktinės asmens Konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos. Konstitucinė Jurisprudencija, 2006 m. Nr. 1, p. 306-317.

pareiškėjas yra išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones, t. y. šiuo klausimu yra priimtas galutinis teismo ar kitos valstybės institucijos sprendimas. Kai kuriose valstybėse minėto reikalavimo galima nepaisyti, jei asmens konstitucinis skundas turi svarbią konstitucinę reikšmę (Čekija, Vokietija). Kitos sąlygos - asmuo gali paduoti konstitucinį skundą tik dėl savo pažeistų teisių ar teisėtų interesų, pareiškėjas paprastai gali kreiptis dėl visų konstitucijoje įtvirtintų ir, jo manymu, pažeistų teisių. Kitos sąlygos - pareiškėjas paprastai gali kreiptis dėl visų konstitucijoje įtvirtintų ir, jo manymu, pažeistų teisių. Vokietijoje, Ispanijoje apibrėžiant asmens konstitucinio skundo padavimo sąlygas yra tiesiogiai nurodomos tik tam tikros konstitucinės teisės, dėl kurių gynimo asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą.

Ne mažiau svarbūs ir kiti, "techninio" pobūdžio klausimai. Pirma, asmens konstitucinio skundo parengimas. Pavyzdžiui, Lenkijoje, skundas turi būti parengtas advokato arba juriskonsulto. Reiktų apsvastyti ir skundo padavimo terminą. Be to, turės būti pakoreguotas Konstitucinio Teismo darbas, reikės keisti Konstitucinio Teismo įstatymą nustatant specialias asmenų konstitucinių skundų tyrimo ir jų pagrindu atsiradusių bylų nagrinėjimo taisykles. Daugiausia diskusijų gali kilti dėl asmenų konstitucinių skundų atrankos Konstituciniame Teisme mechanizmo nustatymo. Europos konstitucinių teismų sekretorių konferencijose prieita nuomonės, kad darbuotojų įgaliojimai turi būti išplėsti, kad būtų galima „valdyti“ kreipimūsi srautą, atrinkti teismų nagrinėtinus konstitucinius klausimus. Tai būtų papildomos garantijos užtikrinant teisę į protingą nagrinėjimo terminą.²¹

Taigi apibendrinant apžvelgtą kitų šalių patirtį, nuomones bei problemas diskutuojamu klausimu, galima išskirti pagrindinius argumentus, kodėl reiktų ar iš viso nereiktų individualaus skundo instituto Lietuvos teisinėje sistemoje.

- Argumentai už:
- siekis užtikrinti teisės konstitucionalizaciją
 - siekis geriau apsaugoti asmens teises ir laisves
 - užtikrinimas veiksmingesnės konstitucinės teisminės kontrolės
 - konstitucinės teisinės valstybės garantavimas
 - Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, įgyvendinimas
 - Konstitucinio Teismo „priartinimas" prie žmonių, jų problemų

Argumentai prieš:

- teisingumo vykdymo užvilkinamas

²¹ V. Staugaitytė. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. Justitia, 2006 m. Nr. 1, p. 32-42.

- mažas procentas patenkinamų skundų (apie 5 proc.)
- konstitucinio teismo apkrovimas papildomu darbu, teismo darbo kokybės pablogėjimas
- pakankamai plati sistema institucijų, į kurias gali kreiptis asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos (prokuratūra, seimo kontrolieriai, valstybės kontrolė)
- papildomos piniginės sąnaudos

Manau, nei ekonominiai sumetimai, nei tai, jog konstituciniams teismams tenka didesnis krūvis, negali būti svarbiau už konstitucinio teisingumo, asmens teisių ir laisvių užtikrinimo siekį. Nedidelis procentas patenkinamų skundų taip dar nieko nerodo, atvirkščiai, pakankamai didelę dalį visų konstituciniuose teismuose išnagrinėtų bylų sudaro bylos pagal individualų skundą. Reiškia, kaip parodo užsienio valstybių patirtis, tokiu būdu asmenų konstitucinės teisės yra ir gali būti ginamos ir tai daroma pakankamai sėkmingai ir plačia apimtimi (pvz. Vokietijoje).

Įtvirtinti asmens konstitucinio skundo institutą Lietuvoje būtų tikrai naudinga dar ir dėl to, kad Konstitucinio Teismo sprendimai paliečia ne tik tą asmenį, kuris kreipiasi, bet ir visą visuomenę, nes toks sprendimas turi įtaką visai teisės sistemai, taigi ir visai valstybei. Be to, teisė kreiptis į Konstitucinį teismą padėtų veiksmingiau užtikrinti konstitucinį teisingumą bei padidintų kiekvieno visuomenės nario suinteresuotumą išlaikyti konstitucinę tvarką.

2.2 Įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė

2.2.1 Teisės aktų konstitucingumo vertinimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnyje įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai įstatymų ir kitų teisės aktų vertinimo atžvilgiu. Čia nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimus, ar neprieštarauja Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai. Taigi Konstitucinis Teismas nagrinėja visų trijų aukščiausių valstybės institucijų aktus.

Pirmiausia, leidžiamosios valdžios – Seimo aktų konstitucingumą. Tai ir konstituciniai įstatymai, ir paprastieji įstatymai. Taip pat seimo nutarimai, rezoliucijos, kreipimaisi ir kiti šios valdžios priimti teisės aktai. Svarbus Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, kuriame buvo tirta Prezidento dekreto atitiktis Konstitucijai ir įstatymams, jame Teismas pažymėjo svarbias nuostatas, paaiškinančias, kas gali būti konstitucinio tyrimo objektai.

Pažymėta, kad pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų tokių teisės aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams atžvilgiu.²²

Taip pat pasisakyta ir dėl Vyriausybės aktų tyrimo. Teismas nagrinėja Lietuvos Vyriausybės – vykdomosios valdžios aktus. Pagal Konstituciją negali būti tokių Vyriausybės aktų, kurių konstitucingumo Konstitucinis Teismas negalėtų tirti. Be to, tiria jų atitikti ne tik Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams, bet ir Seimo nutarimams dėl įstatymų įgyvendinimo. Taigi čia randame ir vieną iš Konstitucinio Teismo jurisprudencinės diskrecijos apraiškų – kai Teismas savo nuožiūra, bet atsižvelgdamas į konstitucinio reguliavimo visumą, pasisako dėl savo įgaliojimų sferos.

Trečia, tiriami Lietuvos Respublikos Prezidento teisės aktai. Tame pačiame Konstitucinio Teismo nutarime pažymima, jog Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje, 105 straipsnio 2 dalyje, 106 straipsnio dalyje ir 107 straipsnio 1 dalyje vartojama formuluotė "Respublikos Prezidento aktai" yra platesnė negu Konstitucijos 85 straipsnyje vartojama formuluotė "aktai-dekretai", todėl Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti visų Respublikos Prezidento aktų atitikti Konstitucijai ir įstatymams, kurie yra leidžiami Respublikos Prezidentui įgyvendinant jam, kaip valstybės vadovui, Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus, nepriklausomai nuo to, kaip šie aktai vadinami įstatymuose, nustatančiuose Respublikos Prezidento įgaliojimus. Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti Respublikos Prezidento aktų atitikti Konstitucijai ir įstatymams nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualaus, ar norminio pobūdžio, ar jie yra vienkartinio (ad hoc) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Taigi Konstitucinis Teismas tiria ne tik norminių teisės aktų, bet ir individualių aktų teisėtumą. Diskutuotina Konstitucinio Teismo teisė vertinti referendumų priimtų įstatymų konstitucingumą. Atsižvelgiant į Konstitucijos 3 str. įtvirtintą nuostatą, jog „niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių“, atrodytų, kad ir Konstitucinis Teismas neturi teisės jų tirti, tačiau konstitucinėje doktrinoje konstatuota kitaip. Konstitucinio Teismo 2006 kovo 28 d. nutarime pažymėta: „pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar bet kuris Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktas, taip pat bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis) neprieštarauja bet kuriam aukštesnės galios aktui, inter alia (ir pirmiausia) Konstitucijai.“²³

²² LR Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas //Valstybės žinios, 2003. Nr. 124-5643

²³ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas //Valstybės žinios, 2006. Nr.36-1292

Nagrinėdamas bylas, Konstitucinis Teismas tiria tiek viso akto, tiek ir jo dalies atitikimą Konstitucijai ar įstatymams. Bylos dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai nagrinėjimo Konstituciniame Teisme pagrindas yra teisiškai motyvuota abejonė, kad visas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai pagal:

- 1) normų turinį;
- 2) reguliavimo apimtį;
- 3) formą;
- 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

Vada nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka ir nustatytos formos paklausimo padavimas Konstituciniam Teismui. (75 str.)

Taigi teisės akto atitikimą Konstitucijai Teismas tikrina pagal kelis kriterijus: pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką. Teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal normų turinį visų pirma reiškia tai, kad Teismas turi išsiaiškinti, ar teisės normoje nustatytos teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos atitinka Konstitucijoje išreikštą poziciją šiuo klausimu. Teisės akto ar jo dalies teisėtumas pagal reguliavimo apimtį suponuoja tai, kad teisės normos kūrėjas negalėjo priimti tokių taisyklių, kurių nustatymas nepriklauso jo kompetencijai, jog peržengė savo kompetencijos ribas. Neatitiktis pagal formą konstatuojama tada, kai įstatymo leidėjas ar kitas teisėkūros subjektas sureguliuoja santykius priimdami netinkamos formos aktą. Kadangi Lietuvos Konstitucinis Teismas vykdo ne tik materialią, bet ir formalią kontrolę, jis taip pat tiria ir teisės aktų konstitucingumą pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką.

Kad Konstitucinis Teismas galėtų pripažinti teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, užtenka konstatuoti bent vieno iš šių parametru pažeidimą.

2.2.2 Prašyme ištirti teisės aktų konstitucingumą nurodytų tyrimo ribų išplėtimas konstitucinėje jurisprudencijoje

Šiandien jau niekas nekvestionuoja konstitucinių teismų egzistavimo reikalingumo, nepaisant to, pažymėtina, kad nėra vienos nuomonės, kokią vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje jie užima ar turėti užimti. Reikia pripažinti, kad konstituciniai teismai patys įtvirtino savo autoritetą. Pavyzdžiui, Prancūzijos konstitucinė taryba XX a. 7-8 dešimtmečiuose sprendimais išplėtusi savo kompetenciją iki konstitucinės žmogaus teisių apsaugos, pasirodė kaip

žmogaus teisių gynėja nuo neteisėtų įstatymo leidejų aktų, priimtų net prieš Penktosios Respublikos įkūrimą ir Konstitucinės tarybos įsteigimą.²⁴

Ne išimtis yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę kontrolę ir savo nutarimais padedantis formuoti demokratinius teisinio mąstymo standartus per žmogaus teisių apsaugą, reguliuojantis politinės valdžios pusiausvyrą, garantuojantis teisinės sistemos hierarchiją ir panašiai.²⁵

Kalbant apie Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti teisės aktų konstitucingumą, pažymėtina, jog Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios Konstitucinio Teismo jurisdikciją, yra suformuluotos gana lakoniškai, įtvirtinant tik tai, kokių aktų tyrimas žinybingas šiam teismui. Tai: Seimo priimti įstatymai, kiti teisės aktai, Vyriausybės, Prezidento priimti aktai. Konstitucijoje taip pat įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas: tai pagrindinės teisenos taisyklės, atvejai, kada teismas gali atsisakyti nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai ir kitos jo veiklą detalizuojančios nuostatos. Tačiau dažnai susiduriama su tokiais atvejais, kai šios nuostatos turi būti aiškinamos, norint nustatyti Konstitucinio Teismo įgaliojimus vienais ar kitais klausimais. Konstitucinėje jurisprudencijoje pastebima tendencija, kad Konstitucinis Teismas sėkmingai prisiima savo kompetencijos aiškinimo, kiek to nereglamentuoja teisės aktai, funkciją. Per Konstitucinio teismo gyvavimo metus interpretacinė kompetencija tapo išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija, viena iš svarbiausių jo funkcijų. Per šią išvestinę Konstitucinio Teismo funkciją, konstitucinio teisėtumo užtikrinimo siekį, Konstitucinis Teismas tarsi neturi kitos alternatyvos kaip pačiam imtis iniciatyvos aiškinti ir formuoti savo jurisdikcijos ribas.

Neabejotinai kyla klausimas: kokios šios Konstitucinio Teismo diskrecijos ribos? Norint tai išsiaiškinti, pirmiausia reiktų paanalizuoti konstitucinę jurisprudenciją šiuo klausimu Lietuvoje.

Verta pažymėti tai, kad pati Konstitucija suteikia Konstituciniam Teismui diskreciją plėtoti konstitucinę doktriną savo įgaliojimų atžvilgiu. Konstitucijos 102 straipsnio antroje dalyje numatyta, kad Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas. Šią Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalies nuostatą reikėtų interpretuoti atsižvelgiant ir į kitą Konstitucijos formuluotę - Konstitucijos 107 straipsnio 2

²⁴ L.Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius, 2001., p. 29.

²⁵ V.A. Vaičaitis. Ką nusprendė ir ko nenusprendė Konstitucinis Teismas dirbančių pensininkų naudai//Justitia. 2003 m. Nr 1-2., p.53-62.

dalyje numatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami.

Taigi klausimų, Konstitucijos priskirtų Konstituciniam Teismui, sprendimo būdai, t. y., kaip numatyta Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalyje, „įgaliojimų vykdymo tvarka“ tampa Konstitucinio Teismo įstatymo, o kai kuria prasme ir to paties įstatymo Konstitucinio Teismo interpretavimo diskrecijos objektu. Svarbu aptarti pagrindines konstitucinėje jurisprudencijoje įvykusias permainas, susijusias su Konstitucinio Teismo įgaliojimais vertinti Seimo, Vyriausybės ir Prezidento priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams, problemas, iškilusias dėl vienokios ar kitokios Konstitucinio Teismo pozicijos savo įgaliojimų atžvilgiu.

a. Tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant, ar ginčijamas teisės aktas neprieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams

Konstitucinis Teismas, tirdamas teisės akto ar jo dalies atitiktį Konstitucijai, gali prieiti išvadą, kad jis prieštarauja ne pareiškėjo nurodytiems arba ne tik pareiškėjo nurodytiems, bet ir kitiems Konstitucijos straipsniams. Pagal Konstituciją Teismas privalo nustatyti, ar ginčijamas aktas neprieštarauja Konstitucijai kaip visumai. Jeigu būtų apsiribojama tik pareiškėjo nurodytais Konstitucijos straipsniais, Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją privalantis nustatyti, ar ginčijamas aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai kaip visumai, neatliktų savo priedermės.²⁶

Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, siekdamas nustatyti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, tikrina ir pasisako ne tik dėl jų atitikimo konstitucinėms normoms, bet ir konstituciniams principams. Tokią poziciją suponuoja Konstitucijos, kaip vientiso akto, samprata, kuri konstatuota Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24d. išvadoje. Tokia pozicija gali būti grindžiama ypatinga konstitucinių principų reikšme teisės sistemoje. Visa teisės sistema, visi teisinio teksto elementai, teisės aktai, teisės normos turi atitikti šiuos principus. Jei teisės norma neatitinka kurios nors pamatinės nuostatos, apibūdinamos kaip konstitucinis principas, yra pagrindas teigti, kad ji atitinkamam konstituciniam principui prieštarauja, yra antikonstitucinė.

Konstituciniai principai legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus, teisės aktuose nustatytą reguliavimą, tai yra, leidžia juos vertinti kaip teisėtus ir teisingus. Ir priešingai, prieštaravimas konstituciniam principui teisinį reguliavimą delegitimuoja, kartai netgi anuliuoja – jis nėra laikomas teisėtu ir teisingu ir gali būti nustatyta tvarka pripažįstamos neturinčiu teisinės

²⁶ E.Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002. p. 12-29.

galios.²⁷ 2000 m. birželio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas nagrinėjo ir konstatavo įstatymo neatitiktį Konstitucijos principams. Pasisakė, jog Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo nuostatos, pagal kurias nustatytų valstybės institucijų įgaliojimų įgyvendinimas priklauso ir nuo religinių organizacijų valios, pažeidžia konstitucinį valstybės ir bažnyčios atskirumo principą, sudaro teisinės prielaidas pakeisti valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietinį pobūdį.

Iki Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimo konstatuojant ginčijamo akto (jo dalies) prieštaravimą Konstitucijai visuomet būdavo nurodomas ne tik konstitucinis principas, kuriam prieštarauja tas aktas (jo dalis), bet ir tam tikras Konstitucijos straipsnis. Prieštaravimas kuriam nors Konstitucijoje įtvirtintam principui paprastai būdavo konstatuojamas nutarime suformuluotuose argumentuose, kuriais būdavo grindžiama nutarimo rezoliucinėje dalyje pateikiama išvada, bet ne pačioje rezoliucinėje dalyje. Konstitucinės doktrinos plėtra ir konkrečiai - vis platesnis konstitucinių principų išaiškinimas įgalina tam tikrais atvejais pasitenkinti tuo, kad konstatuojama ginčijamo akto neatitikus konstituciniam principui kaip tam tikram pradui, persmelkiančiam visą Konstitucijos audinį ir neredukuojamam į vieną ar kitą jos straipsnį. Konstatuoti, kad teisės aktas (jo dalis) prieštarauja, tarkime, konstituciniam teisinės valstybės principui, šiandien jau nėra jokia erezija.²⁸

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 6 d. nutarime pasakyta, kad įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti atleidimo nuo administracinės atsakomybės pagrindus, taip pat administracinio teisės pažeidimo bylos teisenos nutraukimo srityje, tačiau net ir turėdamas šią diskreciją įstatymų leidėjas visais atvejais turi paisyti Konstitucijos reikalavimų, taip pat ir Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo ir teisinės valstybės principų. Pripažinta, kad Mokesčių administravimo įstatymo nuostatos dėl minimalių baudų, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintiems teisingumo ir teisinės valstybės principams.

b. Tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant ir apie teisės aktą ar teisės normą, kurių atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija

Doktrinos, pagal kurią tyrimo ribos išplečiamos sprendžiant, ar ginčijamas teisės aktas neprieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams tęsinys - doktrina, pagal

²⁷ E.Kūris. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje// Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2002.

²⁸ E.Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija// Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002. p.12-29.

kurią Teismas, tirdamas ginčijamo poįstatyminio akto atitiktį Konstitucijai ir nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja pareiškėjo neginčijamas įstatymas, kuriuo grindžiamas ginčijamas poįstatyminis aktas, privalo tai konstatuoti. Dar toliau plėtojant šią doktriną konstatuota, kad nustatęs, jog Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kuriomis įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, Konstitucinis Teismas konstatuoja ir tai.²⁹

Galima paminėti nutarimus, kai Konstitucinis Teismas atsakė į klausimą, dėl kurio nebuvo kreiptasi prašyme, t. y. sprendžia dėl gretutinės teisės normos atitikties Konstitucijos nuostatomis. Ši pozicija aiškiai matoma Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarime, kuriame nurodoma, kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymas, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, bet kuriuo yra grindžiamas ginčijamas poįstatyminis aktas, privalo tai konstatuoti. Konstitucinis Teismas įgyvendina konstitucinį teisingumą. Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas turi būti pašalintas iš teisės sistemos. Tokia Konstitucinio Teismo priedermė kyla iš Konstitucijos, taip užtikrinama Konstitucijos viršenybė. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime, be kitų, suformuluotos svarbios konstitucinės nuostatos, kad Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo nuostatos, pagal kurias Vyriausybės nutarimai, kuriuose nėra nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, šiuos aktus pasirašiusių asmenų nuožiūra gali būti oficialiai neskelbiami ir gali įsigalioti jų oficialiai nepaskelbus, prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui. Šias Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas lėmė tyrimo išplėtimas, kadangi dėl paties Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo galimo prieštaravimo Konstitucijai nebuvo kreiptasi. Taigi neatsakius į klausimą, ar neprieštarauja Konstitucijai tam tikras įstatymas, negalima tirti prašyme nurodytų teisės aktų konstitucingumo.³⁰

Kiek kitaip, labiau apibendrinamas, Konstitucinis Teismas pareiškė nuomonę 2002 m. sausio 14 d. nutarime. Konstitucinis teismas, nustatęs, kad Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo (dėl kurio nebuvo kreiptasi) nuostatos prieštarauja Konstitucijos 129 straipsniui ir 131 straipsnio 2 dalies nuostatai, konstatavo, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos,

²⁹ E. Kūris. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Justitia 2003 m. Nr. 34, p. 2-12.

³⁰ T. Birmontienė. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija, 2002, t.30(22), p. 148-160.

kuriomis įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, privalo tai konstatuoti. Taigi šiuose nutarimuose formuluojama nauja konstitucinės jurisprudencijos doktrina.

Įdomus 2002 m. lapkričio 25d. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 23 straipsnio nuostatos, ribojančios visos senatvės pensijos mokėjimą dirbantiems pensininkams, kuriems ji jau buvo paskirta ir mokama, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Dėl šios nuostatos konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreiptasi nebuvo. Pareiškėjas, administracinis teismas, prašė ištirti, ar tam tikros analogiškos Diplomatinės tarnybos, Valstybinio socialinio draudimo ir Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymų nuostatos, pagal kurias numatomas Lietuvos Respublikos diplomatų sutuoktinių, gaunančių senatvės pensiją, privalomasis valstybinis socialinis pensijų draudimas tuo laikotarpiu, kai jie gyveno užsienyje kartu su Lietuvos Respublikos diplomatais, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsnio nuostatom. Konstitucinis Teismas šiame nutarime konstatavo, kad paklausime pateikti teisės aktai neprieštarauja pareiškėjo nurodytam Konstitucijos 52 straipsniui, tačiau pasisakė *ultra petita* – tai yra, išplėtė tyrimo objektą, pats nusprendamas, kad šioje byloje įstatymų nuostatų atitikties Konstitucijai klausimas negali būti nagrinėjamas “atsietai” nuo Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių galimybę mokėti ne visą pensiją pensininkams, kurie turi kitų pajamų. Minėtame nutarime prašymo ribos peržengtos ne tik konstatuojamojoje dalyje, bet ir rezoliucinėje, kurios privalomumas yra nekvestionuojamas. *Common law* šalyse teismo teiginiai, kuriais peržengiamos paklausimo ribos, traktuojami kaip *obiter dicta* ir nėra privaloma teismo precedento dalis.³¹

Galima išskirti pagrindinius tyrimo ribų išplėtimo konstitucinėje jurisprudencijoje pasitaikančius atvejus:

- Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo ištirti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, Konstituciniam Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas (nors pareiškėjas minėto įstatymo ir neginčija), taip pat patikrinti, ar įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Apsiribojus vien ginčijamo poįstatyminio

³¹ V.A. Vaičaitis. Ką nusprendė ir ko nenusprendė Konstitucinis Teismas dirbančių pensininkų naudai//Justitia.2003 m.Nr 1-2., p. 53-62.

akto lyginimu su Konstitucija nebūtų patikrinta, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai tuo aspektu, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui.

▪ Kita vertus, poįstatyminis teisės aktas, kurio atitiktimi Konstitucijai abejojama, gali neprieštarauti įstatymui, tačiau pats įstatymas, kurio pagrindu priimtas ginčijamas poįstatyminis aktas, gali prieštarauti Konstitucijai. Dėl to turi būti patikrinama, ar įstatymas, kuriuo grindžiamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai, nors įstatymo atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčia. Šis teiginys nereiškia, jog gavęs prašymą ištirti poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas nagrinėjamoje byloje visada privalo spręsti, ar pareiškėjo neginčijamas įstatymas, kuriuo yra grindžiamas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai, o tik tuo atveju, jeigu sprendžiant ginčijamo poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai paaiškėja, kad pareiškėjo neginčijamas įstatymas, kurio pagrindu priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai.

▪ Nustatęs, jog Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčia, nuostatos, kuriomis įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, Konstitucinis Teismas konstatuoja ir tai. Tyrimo metu pastebėjus, kad to kito, pareiškėjo neginčijamo, teisės akto konstitucingumas yra abejotinas, ir neištyrus jo atitikties Konstitucijai galėtų susidaryti tokia teisinė situacija, kai pripažinus pareiškėjo ginčijamą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai liktų galioti ir būtų taikomas dalį tų pačių santykių reguliuojantis kitas, pareiškėjo neginčijamas, teisės aktas. Kitaip tariant, iš teisės sistemos pašalinus tik dalį tuos pačius visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų, konstitucinio teisėtumo užtikrinimo problema išliktų, nes būtų ir toliau taikomi kiti, t. y. pareiškėjo neginčijami ir konstitucingumo požiūriu netirti teisės aktai, reguliuojantys visuomeninius santykius visiškai analogiškai, kaip ir teisės aktai, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.³²

Dažnai kyla diskusijų, ar Konstitucinis Teismas neperžengia savo jurisdikcijos ribų pats priimdamas sprendimus, kokius teisės aktus tirti ir kuriuos ne, taip tarsi įgydamas teisę pradėti tyrimą dėl vienu ar kitu nuostatų konstitucingumo. Ypatingai tokia Teismo praktika kelia susirūpinimą įstatymų leidėjui. Vis dažniau pasigirsta nuomonių iš šios autoritetingos institucijos, jog Konstitucinis Teismas naudojasi savo įgaliojimais per plačiai, nevengdamas ne tik išplėsti tyrimo ribas, bet dar ir “pamokslauti” bei kištis į įstatymų leidėjo ir kitų institucijų veiklą. Šiuo metu Lietuvos Respublikos Seimas netgi svarsto galimybę apriboti Konstitucinio

³² V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30 (22), p. 132-146.

Teismo įgaliojimus, įpareigoti Konstitucinį Teismą konstruoti ne tokius plačius ir sudėtingus nutarimus.

Atsakant į šiuos pareiškimus svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas, plėsdamas savo įgaliojimus, visų pirma tai daro remdamasis aukščiausios teisinės galios aktu – Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri įtvirtina svarbiausias, fundamentaliausias nuostatas, principus. Pati Konstitucija neleidžia abejoti Konstitucinio Teismo svarba, nes suteikia jam galią pripažinti prieštaraujančiais aukščiausių valstybės institucijų priimtus teisės aktus, be to, įtvirtina Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų privalomumą, galutinumą. Konstitucinis Teismas, priimdamas vienokias ar kitokias išvadas, tik komentuoja Konstitucijos tekstą, aiškina jį.

Tai, jog Teismas vertina aktus, dėl kurių nesikreipta, pasisako įvairiais klausimais ir netgi „pamokslauja“ įstatymų leidėjui, pasisakydamas dėl, tarkim, nesureguliuotų teisinių santykių, neturėtų būti laikoma kompetencijos peržengimu, o tik priemone tinkamai įgyvendinti jam pavestą priedermę - Konstitucinio teisingumo, Konstitucijos viršenybės užtikrinimą. Taip pat aplinkybė, kad Lietuvoje Konstituciniam Teismui nesuteikta tyrimo iniciatyvos teisė, galėtų būti netgi argumentu, pateisinančiu Teismo tendenciją plėsti tyrimo ribas, nes kitos galimybės įsikišti, kai randamas pažeidimas teisės normose, jis neturi. Jo kompetencija šiuo atžvilgiu ir taip pakankamai apribota, Konstitucijoje įtvirtinant ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, sąrašą.

Reikia pripažinti, kad ši Konstitucinio Teismo suformuota tendencija tikrai padeda užtikrinti teisės aktų teisėtumą, „išvalyti“ teisės normų sistemą nuo teisinio reguliavimo, prieštaraujančio aukštesnės galios teisės aktams. Tačiau kaip plačiai gali Teismas taikyti šią sau priskirtą diskreciją, ar užtenka konstatuoti, jog kiti teisės aktai, galintys prieštarauti Konstitucijai, įsiterpia į reguliuojamus visuomeninius santykius.

Kai Konstitucinis teismas konstatuoja ir neginčijamo teisės akto (jo dalies) prieštaravimą Konstitucijai šiuo atveju Konstitucinis Teismas lyg pratęsia, patikslina pareiškėjo prašymą, pripildo jį ir to trūkstamo turinio, kuris objektyviai turėjo būti prašyme ir kurį prašyme turėjo pateikti pats pareiškėjas, jeigu prašymą būtų rengęs kruopščiau bei visapusiškiau, o ne apsiribotų vien atskirų teisinio reguliavimo fragmentų ginčijimu. Suprantama, Konstitucinis Teismas prieš imdamasis tirti ir pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų atitikti Konstitucijai turi labai kruopščiai įvertinti visas aplinkybes ir konstatuoti, jog pareiškėjo neginčijamu įstatymu ar kitu teisės aktu yra įsiterpiama į pareiškėjo ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto reguliuojamus

visuomeninius santykius, ir dėl to pareiškėjo neginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas yra tiesiogiai ir neatskiriamai susiję su pareiškėjo ginčijamu įstatymu ar kitu teisės aktu.³³

Ši konstitucinės jurisprudencijos tendencija Konstituciniam Teismui kelia ypatingus papildomus reikalavimus dėl teisės normos pasirinkimo pagrįstumo, kad nebūtų nusižengta Konstitucinės jurisprudencijos teisėtų lūkesčių proporcingumo principams.³⁴

Svarbu, kad Konstitucinis Teismas, nutaręs pasisakyti dėl neginčytų teisės aktų darytų tai argumentuotai. V. A. Vaičiūčio teigimu, kadangi Konstitucinis Teismas neturi teisės savo iniciatyva kelti teisės akto konstitucingumo klausimo ir yra priklausomas nuo pareiškėjo suformuoto paklausimo, *ultra petita* atveju Konstitucinis Teismas turėtų labiau pagrįsti savo žingsnį ir nesitenkinti vien lakoniška fraze, kad paklausime nurodytų nuostatų atitikties Konstitucijai klausimo negalima nagrinėti “neišsiaiškinus” ir “neištirus” kitų įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai. O tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas būtų, perduotą administracinių ar bendrosios kompetencijos teismų, ir kai šis nagrinėjimas turi tam tikrų konkrečios teisminės kontrolės ypatumų, jis turėtų vengti naudoti *ultra petita*, o apsisprendęs tai daryti, šį žingsnį privalėtų tinkamai pagrįsti nurodydamas, kodėl nusprendžia net rezoliucinėje nutarimo dalyje pasisakyti apie paklausime nenurodytos įstatymo nuostatos atitiktį Konstitucijai.³⁵

c. Konstitucinio Teismo galimybė vertinti įstatymų atitiktį ne tik Konstitucijai, bet ir konstituciniams įstatymams

Kitas įdomus aspektas, susiformavęs teismo praktikoje yra paprastų įstatymų atitikties ne tik Konstitucijai, bet ir konstituciniams įstatymams, vertinimas. Konstitucinis Teismas ne viename savo nutarime yra konstatavęs, kad konstituciniai įstatymai užima ypatingą vietą teisės sistemoje, kad jie turi ypatingą teisinę galią. Taigi Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti paprastų įstatymų atitiktį ne tik Konstitucijai, bet ir konstituciniams įstatymams. Pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

³³ V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30 (22) p. 132-146.

³⁴ T. Birmontienė. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija, 2002, t.30(22), p.148-160.

³⁵ V.A. Vaičiūtis. Ką nusprendė ir ko nenusprendė Konstitucinis Teismas dirbančių pensininkų naudai//Justitia.2003 m.Nr 1-2., p.53-62.

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatuota, kad konstituciniai įstatymai nuo kitų įstatymų skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka. Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. Kartu pažymėtina, kad konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymas - konstituciniam įstatymui, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime tyrė įstatymų atitiktį konstituciniams įstatymams. Pareiškėjai abejojo, ar Saugomų teritorijų ir Žemės reformos įstatymai nesuvaržo asmens nuosavybės teisių labiau nei Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatos, taigi buvo tiriama įstatymų atitiktis šiam konstituciniam įstatymui, be to, palygintos kelios jo redakcijos. Palyginus 2003 m. kovo 20 d. redakcijos konstitucinį įstatymą su 1996 m. birželio 20 d. redakcijos konstituciniu įstatymu matyti, kad jie buvo priimti skirtingais konstituciniais pagrindais ir dideliu mastu reguliuoja kitus santykius, o tie patys santykiai dideliu mastu yra reguliuojami kitaip. Tai pripažinęs Konstitucinis Teismas nutarė netirti, ar šioje byloje ginčijami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja konstituciniam įstatymui (2003 m. kovo 20 d. redakcija), tačiau paminėjo svarbią nuostatą, kad tai, jog šioje konstitucinės justicijos byloje nebus nagrinėjamas konstituciniame įstatyme (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas ir nebus tiriama, ar šioje byloje ginčijami teisės aktai neprieštarauja konstituciniam įstatymui (2003 m. kovo 20 d. redakcija), nereiškia, jog įstatymų leidėjas neturi pareigos ištaisyti aptarto teisinio nekorektiškumo – patikslinti Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymo pavadinimo, t. y. jame nurodyti, kad šis teisės aktas yra konstitucinis įstatymas. Tai turi būti daroma laikantis Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos tvarkos.³⁶

Galiausiai reiktų paminėti ir Teismo praktiką nagrinėjant ne tik teisės aktų atitiktį konstituciniams įstatymams, bet ir pačių konstitucinių įstatymų konstitucingumą. Konstitucinio

³⁶ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.30-1050

Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime pripažinta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinis įstatymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnio 1 daliai, 119 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam Konstitucijos viršenybės principui, konstituciniam teisinės valstybės principui, o pagal priėmimo tvarką – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio 3 daliai, nes įstatymų leidėjas nesilaikė konstitucinių įstatymų priėmimo procedūros.

d. Seimo poįstatyminių aktų atitikties įstatymams vertinimas

Taip pat Konstitucinis Teismas tiria, ar Seimo priimti poįstatyminiai aktai neprieštarauja įstatymams bei konstituciniams įstatymams, nors Konstitucijoje straipsnių, kuriuose būtų įtvirtinta, jog Konstitucinis Teismas tiria Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų atitiktį ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams, taip pat ir konstituciniams įstatymams, nėra. Konstitucinis Teismas nuo pat savo veiklos pradžios laikosi nuostatos, jog neprieštarauti įstatymams turi ne tik Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai, bet ir Seimo priimti poįstatyminiai aktai. Šie aktai turi neprieštarauti ir konstituciniams įstatymams. Tai argumentuojama Konstitucijos viršenybės, įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu bei ypatinga konstitucinių įstatymų paskirtimi.

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime išdėstytas naujas Konstitucinio Teismo įgaliojimų aspektas: interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalies nuostatą, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, minėtoje byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai.

Kaip jau minėta, nors Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta, jog Konstitucinis Teismas tiria, ar Seimo priimti poįstatyminiai aktai neprieštarauja įstatymams bei konstituciniams įstatymams, akivaizdu, kad pagal Konstituciją minėti poįstatyminiai teisės aktai negali nepatekti į konstitucinės kontrolės sferą. Kitaip būtų sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchiją, nebūtų įmanoma užtikrinti Konstitucijoje įtvirtintos įstatymų viršenybės, taigi, būtų sudarytos prielaidos pažeisti Konstituciją. Todėl Konstitucinis Teismas nuo pat savo veiklos pradžios laikosi nuostatos, jog neprieštarauti įstatymams turi ne tik Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai, bet ir Seimo priimti poįstatyminiai aktai.³⁷

³⁷ V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30(22), p. 132-146.

2.2.3 Teisės aktų, kurie nebegalioja ir teisės aktų, kurie dar neįsigalioję, konstitucingumo vertinimas

a. Teisės aktų, kurie nebegalioja, konstitucingumo vertinimas

Savo veiklos pradžioje Konstitucinis Teismas laikėsi nuostatos, jog jis tiria tik galiojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas rėmėsi Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalimi, kurioje nustatyta, jog „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“. Pažymėtina, kad būtent taip interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnį ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 bei 69 straipsnius Konstitucinis Teismas yra priėmęs ne vieną sprendimą nutraukti pradėtą teiseną, kai sprendė įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gavęs tiek Seimo narių grupės, tiek ir teismų prašymus. Konstitucinio Teismo nuostata, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas tik dėl galiojančių teisės aktų konstitucingumo, pasikeitė 1999 metų viduryje. Pagal Seimo narių grupės prašymą išnagrinėjęs, ar 1998 metų valstybės biudžeto įstatymo kai kurie straipsniai neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas 1999 m. liepos 9 d. priėmė nutarimą (1998 m. valstybės biudžeto įstatymo galiojimo laikas jau buvo pasibaigęs - nurodytas įstatymas baigė galioti 1998 m. gruodžio 31 d.), kuriame pripažino 1998 metų valstybės biudžeto įstatymo kai kuriuos straipsnius prieštaraujančiais Konstitucijai. Pastebėta, jog šiame nutarime Konstitucinis Teismas nepateikė jokių argumentų, kodėl jis išnagrinėjo jau negaliojančio įstatymo atitiktį Konstitucijai.³⁸

Situacija pasikeitė 2000 m. balandžio 5 d. Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kuriame nagrinėjo jau panaikintų nuostatų konstitucingumą. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti. Nutarime konstatuota, jog formuluotė „yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę, atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta. Tam tikrais Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonų dėl byloje

³⁸ V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30(22), p. 132-146.

taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės bei laisvės. Konstitucinis Teismas pasiliko sau galimybę nutraukti pradėtą teiseną, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, neatsižvelgiant į tai, koks subjektas kreipėsi į Konstitucinį Teismą.³⁹ Taigi konstatuota Teismo teisė, bet ne pareiga nutraukti pradėtą teiseną.

Tame pačiame nutarime taip pat pažymėta svarbi konstitucinei doktrinai nuostata, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas, esant Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų teisiniais motyvais grindžiamam kreipimuisi, turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma.

Formuluotės „yra pagrindas pradėtai teisei nutraukti“ samprata buvo esmingai pakoreguota Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime. Jame pažymėta Konstitucinio Teismo pareiga išnagrinėti prašymą (šiuo atveju - teismo) ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai. Jeigu Konstituciniam Teismui nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti iš teismo gautą prašymą, tokiu atveju Konstitucijoje įtvirtinta teismo teisė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą netektų prasmės. Aiškindamas minėtas konstitucines nuostatas Konstitucinis Teismas rėmėsi tuo, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta ne tik teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet ir teismo teisė gauti Konstitucinio Teismo atsakymą į tai, ar teismo nurodytas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, jog minėtos Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies ir 110 straipsnio nuostatos reiškia, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi byla nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą neatsižvelgdamas į tai, ar ginčijamas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne.⁴⁰

Taigi dėl negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų tyrimo Konstitucinis Teismas iki šiol yra suformulavęs tokią doktriną: Konstitucinis Teismas privalo tirti ir negaliojančių įstatymų atitiktį Konstitucijai, taip pat negaliojančių poįstatyminių aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams, jeigu dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Tais atvejais, kai su prašymu ištirti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą į

³⁹ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000. Nr.30-840

⁴⁰ LR Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.82-3529

Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali (turi teisę) pradėtą teiseną byloje nutraukti, tačiau turi teisę jos ir nenutraukti.⁴¹

Pagal Konstituciją atsisakyti priimti nagrinėti bylą Konstitucinis Teismas turi teisę tik tuomet, jeigu kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais. Iš Konstitucijos išplaukia ir tai, jog įstatymų leidėjas įstatymu reglamentuodamas Konstitucinio Teismo veiklą gali nustatyti tam tikrus prašymo turinio ir jo pateikimo reikalavimus, *inter alia* ir tai, kad šių reikalavimų nesilaikymas leidžia Konstituciniam Teismui nepriimti nagrinėti prašymo, o jeigu pradėjus nagrinėti bylą paaiškėja, kad reikalavimų nesilaikoma - pradėtą teiseną nutraukti.

V. Sinkevičius abejoja, ar Konstitucinis Teismas tinkamai (pagrįstai) interpretavo Konstitucijos nuostatas, kai apibrėždamas savo jurisdikcijos ribas konstatavo, jog turi įgaliojimus, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, jeigu į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai, bet kiti Konstitucijoje nurodyti subjektai, ir jeigu ginčijamas teisės aktas yra panaikintas. Minėta, kad kreipimosi į Konstitucinį Teismą požiūriu, tokią teisę turintys subjektai Konstitucijoje nėra kaip nors diferencijuojami, kad visų subjektų kreipimasis turėtų sukelti vienodas Konstitucinio Teismo pareigas. Be to, Teismas prisiėmė sau teisę, tuo atveju, kai teisės aktas yra panaikinamas, remiantis vien subjektyviais kriterijais, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, spręsti dėl bylos nutraukimo.

Kalbant apie teisės akto panaikinimo įtaką pradėtai teisei Konstituciniame Teisme, šio teismo teisė nagrinėti to teisės akto atitiktį Konstitucijai, argumentuojama ir tuo, kad kartais institucija, išleidusi ginčijamą teisės aktą, iš anksto nujaučia, kad Konstitucinio Teismo nutarimas bus „nepalankus“, ir tą aktą pakeičia formaliai kitu, tačiau faktiškai įtvirtinančiu tas pačias nuostatas. Tokiais atvejais Teismas nagrinėja ir šio - tik formaliai naujo - teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai. Priešingu atveju pati teisminė konstitucinė kontrolė būtų beprasme.⁴²

b. Teisės aktų, kurie dar neįsigalioję, konstitucingumo vertinimas

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime išdėstytas naujas Konstitucinio Teismo įgaliojimų aspektas: interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalies nuostatą, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti

⁴¹ V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30 (22), p. 132-146.

⁴² E.Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002, p. 12-29.

aktai minėtoje byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, neatsižvelgdamas į tai, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų teisės aktų (jų dalių) taikymo pradžios data. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti ir dar neįsigaliojusius įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Svarbu, kad šie įstatymai ir kiti teisės aktai būtų priimti ir oficialiai paskelbti.

Galima daryti prielaidą, jog formuluodamas tokią savo įgaliojimų sampratą, Konstitucinis Teismas rėmėsi tiek sąvokos „Seimo priimti“ lingvistiniu aiškinimu, tiek ir tuo, jog Konstitucijoje nėra nuostatų, kad Konstitucinis Teismas tiria tik įsigaliojusius įstatymus ir kitus Seimo aktus, tik įsigaliojusius Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktus. Atsižvelgiant į tai nutarime konstatuota, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, nepriklausomai nuo to, kokia yra nustatyta jų taikymo pradžios data, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti Telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija), kurio taikymo pradžios data yra 2003 m. sausio 1 d., nuostatų atitiktį Konstitucijai, nepaisant to, kad šios bylos nagrinėjimo metu minėtas įstatymas dar nėra taikomas.⁴³

Tačiau toks Konstitucijos nuostatų interpretavimas - Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti priimtų ir oficialiai paskelbtų, nors ir dar neįsigaliojusius įstatymų, Respublikos Prezidento aktų, Vyriausybės aktų konstitucingumą, nereiškia, jog Lietuvoje konstitucinė kontrolė yra išankstinė. Tokia Teismo praktika galėtų būti pagrįsta ir tuo, kad tie aktai yra jau priimti, o jų įsigaliojimas – neišvengiamas.

2.2.4 Įstatymų spragų vertinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Norėjęši šiek tiek pakalbėti apie tokius atvejus, kai ginčijami įstatymai, turintys spragų arba tokios situacijos, kai tam tikri įstatymai nėra priimti. Kai kuriose šalyse yra specialiai teisės aktuose reglamentuotos procedūros, kaip turi būti nagrinėjami konstituciniai ginčai dėl spragų įstatymuose. Pavyzdžiui, Portugalijos Konstitucinis Teismas tam tikrais atvejais savo nutarimuose gali pripažinti situaciją, kai įstatymuose konkretūs visuomeniniai santykiai nereguliuoti, prieštaraujančia Konstitucijai. Taip pat ir Vokietijoje, kur Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą, gali pareikšti, kad atsakovas, nereguliuavęs tam tikrų santykių, pažeidė

⁴³ LR Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.93-4000

ieškovo konstitucines teises, tačiau asmenų skundai dėl spragų teisėje priimami tik tuo atveju, jeigu Konstitucijoje yra speciali nuoroda dėl būtinumo priimti konkretų įstatymą. Vengrijos Konstituciniam Teismui suteikta galimybė nustatyti terminą, per kurį turėtų būt pašalinta teisės spraga.⁴⁴

Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje iš pradžių vyravo nuostata, jog Teismas neturi įgaliojimų vertinti spragos teisėje konstitucingumo. Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 11 d. sprendime pareiškė, kad jis nesprenžia klausimų dėl teisės spragų, nes tai esanti įstatymų leidėjo prerogatyva. Susidūręs su teisės spraga, Konstitucinis Teismas arba nutraukdavo teiseną, arba teisės spraga būdavo tarsi argumentas, grindžiantis ginčijamo teisės akto konstitucingumą. Vėliau doktrina buvo formuojama kita linkme: tam tikro teisinio reguliavimo stoka gali būti traktuojama kaip “priešingas” teisinis reguliavimas, taigi gali būti pagrindu pripažįstant teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai.⁴⁵

Dėl teisės spragų Konstitucinis Teismas pasisakė 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime, kur konstatavo, kad įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo atitinkamas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje gali atsirasti įvairių neapibrėžčių, teisinio reguliavimo spragų. Konstituciniam Teismui savo nutarimu pripažinus, kad tam tikras žemesnės galios teisės aktas prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, taip pat Konstitucijai, atitinkamam teisėkūros subjektui kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį teisės aktą netekusiu galios arba jį pakeisti taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų atitinkamam aukštesnės galios teisės aktui, taip pat Konstitucijai. Aiškinimas, esą Konstitucinis Teismas gali arba turi tirti tokias teisinio reguliavimo spragas, kurios atsirado pačiam Konstituciniam Teismui savo nutarimu pripažinus, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, taip pat Konstitucijai, reikštų, kad Konstitucinis Teismas, veikdamas pagal savo konstitucinę kompetenciją, šiuo savo nutarimu pats sukūrė tokią teisinę situaciją, kuri yra nesuderinama su Konstitucija ar kitu aukštesnės galios teisės aktu. Toks aiškinimas iškreiptų konstitucinės kontrolės ir konstitucinės justicijos esmę bei prasmę. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jis neturi įgaliojimų tirti valstybės institucijų vengimo, delsimo priimti teisėkūros sprendimus, kokių nors kitų motyvų nulemtu neveikimo, net jeigu teisės sistemoje dėl šio neveikimo atsiranda spragų ar kitų neapibrėžčių. Tačiau tai anaiptol nereiškia, kad jeigu dėl to, kad įstatymų leidėjas nėra išleidęs teisės akto,

⁴⁴ Laszlo Solyom. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų pastabų. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. 2004 m. p. 92-97.

⁴⁵ E.Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002, p. 12-29.

kurį turėjo išleisti vietoje to, kuris buvo pripažintas prieštraujančiu Konstitucijai, buvo pažeistos asmens teisės, toks asmuo negali ginti savo pažeistų teisių. Asmuo, kurio teisės pažeidžiamos visais atvejais, turi teisę kreiptis į teismą. Taigi jeigu dėl to, kad įstatymais ir kitais teisės aktais nėra nustatytas teisinis reguliavimas ir dėl to pažeidžiamos asmens teisės, valstybės institucijų neveikimu pažeidžiamų asmens teisių gynybą turi užtikrinti bendrosios kompetencijos bei administraciniai teismai, tiesiogiai taikydami Konstitucijos nuostatas.⁴⁶

Atsisakydamas išaiškinti Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimą dėl Mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio 3 dalies, Muitų tarifų įstatymo 18 straipsnio 3 dalies konstitucingumo, 2006 m. lapkričio 20 d. sprendime konstatavo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas nesprendžia teisės aktų taikymo klausimų. Jei įstatymuose yra neaiškumų, dviprasmybių, spragų, tai pašalinti yra įstatymų leidėjo pareiga. Sprendime taip pat konstatuojama, kad įstatymų leidėjo neišspręstus teisės normų taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų taikymo.

Net ir sutinkant su tokia pozicija, svarbu pasakyti, kad toks teisinis reguliavimas, kai nereguluojama arba nepakankamai sureguliuota situacija negali būti pagrindas pripažinti teisės akto antikonstituciniu, apsunkena ne tik asmens teisių įgyvendinimą, bet ir teisinės valstybės principo užtikrinimą, kuris, kaip konstatuota 2004 m. gruodžio 13d., 2005 m. rugsėjo 29d. nutarimuose, reikalauja iš įstatymų leidėjo bei kitų teisėkūros subjektų nustatyti tokį reguliavimą, kad teisinių santykių subjektai žinotų, ko iš jų reikalauja teisė, kad teisės normos būtų žinomos iš anksto, teisės aktuose nustatytas reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, teisės aktuose neturi būti normų vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius.

2.3 Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra įtvirtinta Konstitucijos 105 straipsnyje. Be pagrindinės kompetencijos – teisės aktų atitikties Konstitucijai nagrinėjimo, čia įtvirtinta Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas tam tikrais klausimais. Konstitucinis Teismas teikia išvadas:

- 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus;

⁴⁶ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 88-3475

- 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas;
- 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai;
- 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo praktika per jo veiklos laikotarpį nagrinėjant paklausimus, nėra labai didelė. Iš viso gauta šeši paklausimai: vienas iš Seimo, pasinaudojant teise kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Penki paklausimai iš Prezidento, kuriuose keturis kartus buvo prašoma ištirti ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, vieną kartą, ar Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai.

a. Konstitucinio Teismo įgaliojimai tikrinti rinkimų teisėtumą

Konstitucinės kontrolės institucijų funkcija tikrinti rinkimų teisėtumą yra numatyta daugelio šalių konstitucijose, tačiau pagal savo formą ir apimtį ženkliai skiriasi. Prancūzijos Konstitucinė Taryba nustato kandidatų, kurie dalyvaus Prezidento rinkimuose, sąrašą, reiškia savo nuomonę dėl rinkimų organizavimo, per savo stebėtojus kontroliuoja balsavimo eigą, nagrinėja rinkiminiuos ginčus. Daugeliu atvejų konstitucinės kontrolės institucijos yra galutinė instancija, kurioje sprendžiami rinkimų metu iškilę konfliktai. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia skundus dėl Bundestago, kuriam pavesta prižiūrėti rinkimus, sprendimų.⁴⁷

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti, ar per Respublikos Prezidento, ar Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, bendrąja prasme įtvirtinti Konstitucijoje, o konkrečiau apibrėžti rinkimų įstatymuose bei Konstitucinio Teismo įstatyme. Su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, šio įstatymo 74 straipsnyje nurodytos institucijos kreipiasi į Konstitucinį Teismą ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai paskelbiami oficialūs rinkimų rezultatai. Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 72 valandas nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. (77 str.) Teismo įgaliojimai vertinti rinkimų teisėtumą yra

⁴⁷ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001. p. 456.

riboti - Konstitucinis Teismas tiria Vyriausiosios rinkimų komisijos akto teisėtumą, kitaip sakant - ar Vyriausioji rinkimų komisija nepažeidė rinkimų įstatymų.

Vienoje byloje Konstitucinis Teismas nurodė: „Skunde, į kurį atsižvelgdamas Respublikos Prezidentas kreipėsi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų, nenurodomas konkretus Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas ar veiksmas. Kadangi nėra nagrinėjimo dalyko..., pradėta teisena pagal Konstitucinio Teismo įstatymą šioje bylos dalyje nutrauktina“.⁴⁸

Atsižvelgiant į nagrinėjamą Konstitucinio Teismo įgaliojimo turinį, galima teigti, kad šiuo atveju ginama ne tiek subjektinė, kiek objektinė politinė rinkimų teisė. 2004 m. lapkričio 5 d. paskelbė išvadą byloje pagal pareiškėjo - Respublikos Prezidento paklausimą, ar per 2004 m. spalio 10 d. Seimo rinkimus nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, garantuojančios slaptą balsavimą ir draudžiančios kontroliuoti rinkėjų valią rinkimuose tuo atveju, kai rinkėjai balsuoja paštu. Konstitucinis Teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, konstatavo, kad nustatyti pažeidimai, įvertinus kiekvieną jų atskirai ir juos visus kartu, neturėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams Raseinių vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 42. Dėl to Konstitucinis Teismas priėmė išvadą, jog rinkimuose nebuvo pažeistas Rinkimų įstatymas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad rinkimų praktikoje ėmė plisti rinkėjų balsų tiesioginis ir netiesioginis pirkimas, o tai iškreipia tikrąją rinkėjų valią, sudaro prielaidas nesąžiningai konkuruoti rinkimuose, mažina pasitikėjimą Tautos atstovybe. Tai liudija, kad Seimo rinkimų įstatymo nuostatos reguliuojančios balsavimą paštu, nėra pakankamai veiksmingos. Seimo rinkimų įstatyme bei kituose įstatymuose nėra įtvirtinta veiksmingo mechanizmo, kuris užtikrintų tai, kad balsavimu paštu nebūtų piktnaudžiaujama, o pats balsavimo paštu institutas nesudarytų prielaidų iškreipti tikrąją rinkėjų valią.⁴⁹ Taigi nors teismas pažeidimus įvertino kaip neesminius, vis dėlto išreiškė abejones dėl įstatymų netobulumo.

b. Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas

Konstitucinis Teismas taip pat teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Tokia konstitucinės kontrolės prerogatyva, nors ir nėra dažnai pasitaikantis reiškinys lyginamojoje konstitucinėje teisėje, tačiau kai kurių šalių konstitucijose

⁴⁸ LR Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada // Valstybės žinios, 1996. Nr.114-2644

⁴⁹ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada // Valstybės žinios, 2004. Nr.163-5955

yra numatyta, kad konstituciniai teismai dalyvauja konstatuojant faktą dėl valstybės vadovo sveikatos būklės, t.y. dėl šio pareigūno negalėjimo vykdyti savo funkcijas. Štai Bulgarijos Respublikos Konstitucijoje numatyta, kad prezidento ir viceprezidento įgaliojimai nutrūksta jiems padavus pareiškimą dėl atsistatydinimo, taip pat dėl ilgalaikio negalėjimo eiti savo pareigas dėl sunkios ligos. Šiais atvejais pareigūnų įgaliojimai nutrūksta tik tada, kai šias aplinkybes patvirtina Konstitucinis Teismas. Jeigu Lenkijos Respublikos Prezidentas laikinai negali vykdyti savo pareigų, jis apie tai praneša Seimo Maršalkai, o šis laikinai priima Respublikos Prezidento pareigas. Tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas negali pranešti Seimo Maršalkai apie tai, kad jis negali vykdyti savo pareigų, tada klausimą sprendžia Lenkijos Konstitucinis Tribunolas Seimo Maršalkos teikimu. Jeigu nustatoma, kad Respublikos Prezidentas laikinai negali vykdyti savo pareigų, Konstitucinis Tribunolas paveda Seimo Maršalkai laikinai vykdyti šias pareigas. Portugalijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta Konstitucinio Teismo prerogatyva nustatyti faktą, kad Respublikos Prezidentas yra miręs arba padaryti pareiškimą, kad Respublikos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų dėl nuolatinės fizinės būklės. Konstitucinis Teismas taip pat gali konstatuoti laikinas aplinkybes, dėl kurių Respublikos Prezidentas laikinai negali vykdyti savo įgaliojimų.⁵⁰

Paklausimą Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turi teisę pateikti tik Seimas. Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Prie paklausimo ir Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada. Esant reikalui, pridedami kiti sveikatos būklę apibūdinantys įrodymai. Kaip ir kitais atvejais, Seimas savo paklausimą gali atšaukti iki nagrinėjimo Konstitucinio Teismo posėdyje pradžios. (Konstitucinio Teismo įst. 11 str.) Praktikos nagrinėjant tokio pobūdžio paklausimus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra turėjęs.

c. Konstitucinio Teismo įgaliojimai tikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą

Tarptautinių teisės aktų atitikimo Konstitucijai funkcijos apimtis, pobūdis, turinys priklauso nuo valstybių konstitucinių sistemų, nuo konstitucinės kontrolės institucijų konstitucinio statuso. Valstybių konstitucinėse sistemose yra nustatytos skirtingos tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo kontrolės formos. Išankstinė kontrolė yra nustatyta Albanijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje,

⁵⁰ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001. p. 457.

Vokietijoje, Moldovoje, Slovėnijoje, Ukrainoje, Estijoje ir kitur. Štai Albanijos Konstitucijos 24 str. 1 d. 4 p. nurodyta, kad konstitucinis teismas „priima sprendimus dėl Albanijos Respublikos vardu sudarytų ar pateiktų ratifikavimui tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai“. Vėlesnioji tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė numatyta Austrijoje, Graikijoje, Islandijoje, Lenkijoje bei kitose valstybėse. Austrijos Konstitucijos 140 str. pabrėžiama, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl valstybės sutarčių neteisėtumo. Teismas gali pripažinti, kad valstybės sutartis prieštarauja konstitucijai. Konstitucinis Teismas gali nustatyti terminą, per kurį valstybės sutartis ir toliau gali būti vykdoma. Tam tikrą išankstinės kontrolės apraišką galima rasti Lietuvos Konstitucinio Teismo kompetencijoje. Konstitucijoje numatytas atvejis, kai Seimui teikiamos ratifikuoti tarptautinės sutartys, galima prašyti Konstitucinio Teismo išvados.⁵¹

Konstitucijos 106 str. numatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai gali Seimas ir Respublikos Prezidentas. Taigi tarptautinių sutarčių konstitucingumo įvertinimo iniciatorių skaičius yra ribotas. Šio klausimo negali pateikti Seimo narių grupė, Vyriausybė ar teismai.

Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra patikslinta, kokio pobūdžio tarptautinių sutarčių konstitucingumą gali tikrinti Konstitucinis Teismas. Konstitucijoje ir įstatyme neapibrėžus sutarčių kategorijos, galima daryti prielaidą, kad Teismas gali tikrinti konstitucingumą tų tarptautinių sutarčių, kurias raštu sudaro Lietuvos Respublika su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, nesvarbu, koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai (Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str.). Teisme nebus vertinami Lietuvos Respublikos ministerijų ar Vyriausybės įstaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi su atitinkamomis užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis susitarimai. Pagal Tarptautinių sutarčių įstatymą šie aktai nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Diskutuotina, ar Teismas vertins tik pačios tarptautinės sutarties tekstą, ar ir įstatymą dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo ar Vyriausybės nutarimu, kuriuo buvo patvirtinta tarptautinė sutartis. Viena vertus, tarptautinės sutarties tekstas ir ją aprobuojantis teisės aktas yra tartum neatskiriami. Kita vertus, bet kuris įstatymas (ir dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo) yra vidaus teisės sistemos dalis. Galima manyti, kad Seimas ar Respublikos Prezidentas, kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, apibrėš nagrinėjimo ribas. Konstitucinio Teismo įstatyme yra numatyta, kad bylos nagrinėjimo pagrindas Teisme yra teisiškai motyvuota abejonė, kad visas aktas ar jo dalis

⁵¹ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001. p. 458.

prieštarauja Konstitucijai pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką. Teismas gali nagrinėti ne tik tam tikros tarptautinės sutarties normų teisėtumą materialiaja prasme, tačiau ir tai, ar sudarant šią sutartį, teikiant Seimui ratifikuoti, nebuvo pažeistos procedūrų taisyklės (formalioji konstitucinė kontrolė).⁵²

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pagal Respublikos Prezidento paklausimą yra išnagrinėjęs ir 1995 m. sausio 24 d. pateikęs išvadą dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Ši išvada svarbi tuo, kad joje Teismas išdėstė Konstitucijos ir Konvencijos santykį, pabrėždamas Konvencijos kaip ypatingo tarptautinio teisės šaltinio svarbą ir konstatavo, jog Konstitucija įtvirtina žmogaus teisių garantijas šalies, o Konvencija – tarptautiniu lygiu. Pažymėta, kad tai, jog Konstitucija neįtvirtina kokių nors žmogaus teisių, laisvių ar jų garantijų arba jas kiek kitaip formuluoja, dar nereiškia, kad tokios teisės, laisvės ar jų įgyvendinimo priemonės apskritai negali būti garantuojamos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Jos gali būti ir paprastai yra numatytos kituose teisės aktuose ir yra įgyvendinamos juos taikant. Konvencijos nuostatos negalėtų būti taikomos tik tuo atveju, jeigu jos pagal turinį prieštarautų Konstitucijai.⁵³ Pripažindamas, jog atitinkami Konvencijos straipsniai neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas konstatavo Konvencijos tolygumą įstatymui, tačiau darė tai remdamasis ne tiek Konstitucijos, kiek Tarptautinių sutarčių įstatymo nuostatomis. Dėl to ši išvada buvo plačiai nagrinėjama ir komentuojama.

d. Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadą, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai

Lietuvos Respublikoje konstitucinės kontrolės objektas yra ir tai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Tokia pati ar panaši konstitucinės kontrolės institucijų funkcija numatyta daugelio šalių konstitucinėse sistemose, tačiau skiriasi pagal valstybės pareigūnų, kurie gali būti nušalinti nuo pareigų, kategorijas. Pvz.: Austrijoje nuo pareigų gali būti nušalinami: Respublikos Prezidentas, federalinės vyriausybės bei žemių vyriausybių nariai, žemių gubernatoriai, žemių mokyklų tarybų prezidentai. Beje, Austrijos Konstitucinis Teismas gali kai kuriuos iš šių pareigūnų patraukti ir

⁵² Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001. p. 459.

⁵³ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // Valstybės žinios, 1995. Nr.9-199

baudžiamojon atsakomybėn. Vienose šalyse (Austrija, Italija, Vengrija, Vokietija) konstitucinių teismų sprendimai šiais klausimais yra galutiniai, o kitose (Armėnija, Bulgarija, Rumunija) konstituciniai teismai teikia išvadas, o baigiamąjį sprendimą priima parlamentai.⁵⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra numatyta, kad Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.

Konstitucinio Teismo vaidmuo apkaltos procese konkrečiau apibrėžtas Seimo statute. Konstitucinis Teismas į apkaltos procesą gali įsitraukti po to, kai Seimas patvirtina specialiosios tyrimo komisijos išvadą, kad yra motyvų pradėti apkaltos procesą ir po to, kai pradėdama atlikti tam tikrus tvarkomuosius veiksmus. Šioje stadijoje Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti išvados, ar pareigūnų konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Lietuva gali "pasigirti" vienintelė Europoje turėjusi apkaltos Respublikos Prezidentui patirtį. Prie to ženkliai prisidėjo Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. priimta išvada "Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Seimo paklausime buvo prašoma ištirti, ar Konstitucijai prieštarauja Respublikos Prezidento Rolando Pakso veiksmai, kuriais jis neteisėtai suteikė Jurijui Borisovui Lietuvos Respublikos pilietybę už šio suteiktą finansinę ir kitokią svarią paramą per Respublikos Prezidento rinkimus ir sąmoningai leido J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir slapta klausosi jo pokalbių telefonu, taip pat dėl kitų veiksmų. Suteikimą Lietuvos Respublikos pilietybės J. Borisovui už šio suteiktą finansinę ir kitokią svarią paramą, sąmoningą leidimą J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę, neteisėtų nurodymų savo patarėjui davimą, Konstitucinis Teismas konstatavo prieštaraujančius Konstitucijai.

Svarbu šioje išvadoje tai, kad čia atskleista apkaltos proceso konstitucinė samprata. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, o Seimas sprendžia, ar už tai pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų. Tai reiškia, kad Seimas negali spręsti Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą klausimo,

⁵⁴ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001. p. 459-560.

kol negavo Konstitucinio Teismo išvados, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas - tai teisės klausimas, todėl ar Konstitucija pažeista šiurkščiai, gali nustatyti tik Konstitucinis Teismas. Seimas, svarstydamas, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, negali paneigti, pakeisti ar kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją. Seimas sprendžia tik tai, ar už Konstitucinio Teismo jau nustatytą šiurkštą Konstitucijos pažeidimą pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų. Išvadoje teigiama, kad apkaltos proceso metu Seime tiriami ne įrodymai, kurie pagrindžia ar paneigia, kad Respublikos Prezidentas atliko veiksmus, kuriais šiurkščiai pažeidė Konstituciją, bet Seime gali vykti ginčai dėl to, pašalinti ar nepašalinti Respublikos Prezidento iš pareigų už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą, kurį jau konstatavo Konstitucinis Teismas. Toks Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra garantija Respublikos Prezidentui, kad jam nebūtų nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė. Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžiama, kad apkaltos proceso metu Respublikos Prezidentas turi teisę teikti paaiškinimus ir gintis, kad nebūtų pašalintas iš pareigų.⁵⁵

Galima sakyti, kad būtent šioje byloje Konstitucinis Teismas pabrėžė ne vien šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo sąvoką, bet kartu parodė Konstitucinio Teismo teikiamų išvadų svarbą, netgi galima teigti – privalomumą. Vyravusi nuostata, jog išvados – tik patariamojo pobūdžio visgi pakito, nes pats Teismas nurodė, jog tik jis gali nuspręsti, ar pareigūno veiksmai sudaro šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo sudėtį. Taigi tik jis gali pasakyti, ar asmuo pažeidė Konstituciją, vadinasi, ši išvada – galutinė ir privaloma. Seimas šiuo atveju pakartotinai nespręs šio klausimu, tik turės apsispręsti, ar dėl šio pažeidimo asmuo turi būti šalinamas iš užimamų pareigų.

2.4 Faktai konstitucinės justicijos byloje

2005 m. birželio 30d. Konstitucinio Teismo surengtoje tarptautinėje konferencijoje "Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje" konferencijos dalyviai pakankamai įtikinamai paneigė susiformavusį stereotipą, esą Konstituciniai Teismai tiria tik teisės klausimus ir netiria faktų. E. Kūris pabrėžė, kad nuostata, kad Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės

⁵⁵ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada //Valstybės žinios, 2004. Nr.49-1600

klausimus, negali būti aiškinama pažodžiui, ji gali ir turi būti aiškinama plečiamai. Priešingu atveju ji būtų kliūtis vykdyti konstitucinį teisingumą ir pati turėtų būti pašalinta iš teisės sistemos kaip antikonstitucinė.

Nors Konstitucinio Teismo įstatymas skelbia, jog Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus, yra daug pavyzdžių, kad teisės ir faktų tyrimas persipina. Dėl faktų tyrimo būtinumo nekyla abejonių tada, kai teismas nagrinėja, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Daugelyje užsienio valstybių Konstituciniai Teismai privalo nagrinėti įstatymų projektų arba neseniai priimtų įstatymų atitikti Konstitucijai. Šiame procese teismui gali tekti priimti sprendimus ar prielaidas dėl tokių įstatymų priėmimo priežasčių arba dėl to, kokias pasekmes šie įstatymai gali sukelti.⁵⁶

A. Bradley išskiria įstatyminius ir pripažintus faktus. *Pripažinti faktai* yra faktai konkretaus ginčo, kuriam vykstant iškilo konkretus klausimas: kas, kur, kada, ką padarė, kokie buvo motyvai ir ketinimai. Šie faktai panašūs į tuos, kuriuos įprasta nagrinėti bendrosios ar administracinės kompetencijos pirmosios instancijos teismuose. Konstitucinis teismas juos nagrinėja tais atvejais, pavyzdžiui, kai teikia išvadas rinkimų ar kitais klausimais. *Įstatyminiai faktai* – tokie faktai, į kuriuos teismas turi atsižvelgti sprenddamas dėl ginčijamo įstatymo konstitucingumo. Pavyzdžiui, gali reikėti nuspręsti, kokiems interesams įstatymas naudingas, ar tie interesai pateisina įstatymą ir kokios gali būti jo pasekmės. Pagal kai kurių konstitucinių teismų procedūrą nereikalaujama arba neleidžiama pateikti įrodymų, kurie leistų teismui priimti motyvuotą sprendimą. Įstatyminiai faktai konstitucinėje justicijoje daugiausia pasireiškia kaip įvairios nuomonės, principai.

Taigi ne tik atliekant specialiąją jurisdikciją, bet ir pagrindinę – teisės aktų konstitucingumo tyrimą, tenka, o kartais ir būtina vertinti faktus. Paminėtinos tokios bylos, kuriose, norint išspręsti teisės klausimus, pirmiausia reikėjo tirti faktus. Prie tokių priskirtos bylos, kuriose buvo sprendžiama, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės nutarimas, kuriuo Seimui buvo pasiūlyta keisti administracinių teritorinių vienetų ribas. Konstitucinis Teismas tuomet konstatavo, kad Vyriausybė neatliko vietos gyventojų apklausos, kurią

⁵⁶ Anthony Bradley. Ryšys tarp teisės ir faktų teismų praktikoje bei teisės ir faktų tyrimo ribos vykstant konstitucinę kontrolę. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2005, p. 18-40.

buvo įsipareigojusi atlikti pagal savo ankstesnį nutarimą. Konstitucinės kontrolės tikslas visuomet yra teisės klausimas, bet priemonės tam tikslui pasiekti gali būti ir faktų tyrimas.⁵⁷

Konstitucinio Teismo pirmininko teigimu, Konstitucinis Teismas yra "pasmertkas" savo doktriną kurti faktų fone, nes daugelis bylų kyla iš aktualiausių visuomenės problemų, dėl kurių yra diskutuojama ne tik tarp teisininkų, bet ir žiniasklaidoje. Daugiau kaip 4/5 prašymų Lietuvos Konstitucinis Teismas gauna iš teismų. Tai provokuoja Konstitucinį Teismą gilintis ir į atitinkamų civilinių, administracinių arba baudžiamųjų bylų medžiagą. Ir nors, kaip sakė E. Kūris, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose apie bylos nagrinėjamas situacijas gali nė neužsiminti, jis negali nežinoti apie jas, nes prie prašymo yra pridėdama byla, todėl rengiant nutarimą tenka gilintis į faktus ir įvairias aplinkybes. Be to, kai tiriamas, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, visuomet tenka tirti faktus.

Neįmanoma išvengti faktų nagrinėjimo tokiose bylose, kuriuose ginčijami Respublikos Prezidento dekretai dėl teisėjų atleidimo, valstybinio apdovanojimo suteikimo, taip pat Vyriausybės nutarimai, kuriais iš pareigų atleisti Vyriausybės atstovai apskrityse, Vyriausybės nutarimas, kuriuo paskirstyti valstybinės reikšmės miškų plotai atskiroms savivaldybėms ir kiti.

Faktines bylos aplinkybes Konstituciniam Teismui dažniausiai tenka tirti tada, kai yra nagrinėjama teisės akto atitiktis Konstitucijai pagal nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką, t. y. kai Teismas tiria teisės aktų leidybos procedūrų teisėtumą. Bylose, kuriuose analizuoti faktai, pareiškėjai, kurie dažniausiai abejoja teisės aktų atitiktimi Konstitucijai pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką, yra politiniai subjektai - Seimo narių grupės. Tai gana lengvai paaiškinama, nes Teismai dažniausiai nelabai žino, ar priimant teisės aktus buvo pažeistos aktų leidybos procedūros, nebent gali išvelgti teisės aktų paskelbimo ir įsigaliojimo tvarkos pažeidimus.

Apibendrinant galima teigti, jog faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose yra susijęs ir ne mažiau svarbus nei teisės klausimai, nes dažnai tik išsiaiškinus konkrečias aplinkybes, vienokių ar kitokių normų taikymo sferą, jų poveikį visuomenei, galima konstatuoti teisės akto atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas turėtų nevengti ir taip vadinamų "pripažintų faktų" tyrimo, gal netgi plačiau paminėti situaciją, dėl kurios ir iškilo būtinybė tirti teisės aktų konstitucingumą, pavyzdžiui, paminėti konkrečią bylą tuo atveju, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai. Taip galbūt būtų aiškiau ne tik pačiam teismui, bet visų pirma visuomenei

⁵⁷ E.Kūris. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2005. p. 41-51.

suprasti vienokią ar kitokią teismo poziciją, padėtų Konstitucinį Teismą “priartinti” prie žmogaus. Į faktus dar daugiau tektų gilintis įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, gilinantis į žmogaus teisių ir laisvių bei valstybės interesų pusiausvyrą, sprendžiant proporcingumo klausimus.

2.5 Konstitucinio Teismo ir Europos Teisingumo Teismo santykis (prejudicinio sprendimo aspektu)

Nacionalinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio klausimai yra vieni aktualiausių, norint kuo efektyviau įgyvendinti Bendrijos tikslus, tuo pačiu išlaikant kiekvienos šalies Konstitucinį stabilumą. Tam būtina suderinti nacionalinių ir Europos Sąjungos teisės aktų taikymą, užtikrinti tinkamą aiškinimą. Su šiuo uždaviniu savo veikloje susiduria ne tik bendrosios kompetencijos, bet ir konstituciniai teismai. Dėl skirtingos Konstitucinių Teismų paskirties teismų sistemoje, galima būtų teigti, jog į jų kompetenciją neįeina Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo klausimai. Tačiau Bendrijos teismų sprendimai yra tas teisės šaltinis, kuriuo šie teismai remiasi. Latvijos Konstitucinis Teismas jau rėmėsi Europos Teisingumo Teismo praktika, susijusia su bendraisiais teisės principais aiškinant nacionalines normas tuo aspektu, kad jos turi atitikti Europos Sąjungos teisės aktus. Pavyzdžiui, nediskriminavimo principą, moterų ir vyrų diskriminacijos dėl skirtingo pensijinio amžiaus draudimą. Pažymėtina, kad Europos Sąjungos teisės nuostatos dar iki Lietuvos narystės joje darė įtaką Lietuvos Konstitucinio Teismo formuojamai konstitucinei doktrinai. Pavyzdžiui, 1998 m. gruodžio 8 d. nutarime sprenddamas Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės konstitucingumo klausimą, rėmėsi ir Europos Parlamento 1997 m. birželio 13 d. rezoliucija. 1999 m. spalio 6 d. nutarime sprenddamas, ar Konstitucijai neprieštarauja kai kurios Telekomunikacijų įstatymo nuostatos, rėmėsi ir Europos Komisijos 1990 m. birželio 28 d. direktyva 90/338/EEB dėl konkurencijos telekomunikacijų paslaugų rinkose.

Šiuo metu nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo bendradarbiavimas yra vienas aktualiausių klausimų, kadangi nuolatos iškyla Europos Bendrijos teisės aktų aiškinimo problemų. Pagal Europos Bendrijos Sutartį Teisingumo Teismas turi teisę aiškinti Europos Bendrijos Sutartį – vadinamąją pirminę teisę – ir antrinę teisę – direktyvas, reglamentus ir kitus aktus. Kiekvienos Europos Sąjungos valstybės teismai yra atsakingi už tinkamą Europos Sąjungos teisės taikymą, tačiau tuo pačiu atsiranda tam tikra rizika, kad skirtingų valstybių teismai gali skirtingai aiškinti Europos Sąjungos teisę. Vieni nacionaliniai

teismai su tuo susitvarkyti nepajėgia, todėl būtinas tinkamas šių teismų sąveikos mechanizmas. Tam numatyta prejudicinio sprendimo procedūra, kuria siekiama užtikrinti vienodą Bendrijos teisės aiškinimą bei taikymą visoje Europos sąjungoje. Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnyje numatyta, kad valstybių narių teismai turi teisę, o tam tikrais atvejais ir pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą konkrečiu Bendrijos teisės aiškinimo arba galiojimo klausimu.⁵⁸

Pagal Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnį prašymo priimti prejudicinį sprendimą autorius gali būti bet kuris valstybės narės teismas. Jis, sprenddamas pagrindinę bylą, paprastai gali pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinio sprendimo nutačius, kad siekiant priimti sprendimą jo nagrinėjamoje byloje reikia išspręsti vienos arba kelių Bendrijos teisės nuostatų aiškinimo ar jų galiojimo klausimą. Jeigu byloje, nagrinėjamoje nacionalinio teismo, kurio sprendimai neskundžiami, iškyla minėtos sutarties aiškinimo ir Bendrijos institucijų aktų veikimo ar aiškinimo klausimas, toks teismas privalo kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl išaiškinimo. Kalbant apie nacionalinius paskutinės instancijos teismus, kurie privalo pagal Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnį kreiptis į Teisingumo Teismą, pabrėžtina, kad tokiais laikomi ne tik instituciniu požiūriu aukščiausių vietą nacionalinėse teismų sistemose užimantys teismai (kasaciniai ar aukščiausieji), bet ir kiti teismai, kurių sprendimai, remiantis nacionaline teise, nebegali būti skundžiami.⁵⁹ Pažymėtina, kad nacionaliniai konstituciniai teismai irgi patenka į tokių teismų sąrašą. Tačiau šiuo klausimu požiūriai nėra vieningi.

Konstitucinių Teismų teisė kreiptis į Europos Teisingumo Teismą

Pažymėtina, kad Europos Teisingumo Teismas yra nustatęs kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar tam tikra valstybės narės institucija gali būti laikoma teismu. Šie kriterijai buvo aptarti byloje (Byla 61 /65, Vaassen, 1966, Slg. 584.) Apibendrinus galima teigti, kad nacionaliniu teismu Europos Teisingumo Teismas laiko pagal įstatymą įsteigtą instituciją, kuri yra nuolatinė ir nepriklausoma, įgaliota spręsti ginčus, turi procesines taisykles, taiko teisę ir kurios sprendimai šalims yra privalomi. Nekyla abejonių, kad valstybių narių konstituciniai teismai atitinka šiuos kriterijus. Vis dėlto ne visi konstituciniai teismai mano esą įpareigoti kreiptis į Europos Teisingumo Teismą pagal Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnį. Pavyzdžiui, Vokietijos, Italijos ir Ispanijos konstituciniai teismai laikosi nuomonės, kad Europos Sąjungos teisė ir nacionalinė teisė - dvi skirtingos teisės sistemos. Iš to išplaukia, kad Vokietijos Federalinis

⁵⁸ Europos Bendrijos steigimo sutartis. Žinios, 2004, Nr. 2-2

⁵⁹ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija. 2006, Nr. 6(84) 7-15 psl.

Konstitucinis Teismas ir Italijos Konstitucinis Teismas pripažino savo galimybę, bet ne pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą. Ispanijos Konstitucinis Teismas atstovauja pozicijai, kad Europos Sąjungos teisės klausimai apskritai nepriklauso konstitucinei jurisdikcijai, todėl, jo nuomone, šiuos klausimus sprendžia kiti nacionaliniai teismai ir Europos Teisingumo Teismas. Todėl Ispanijos Konstitucinis Teismas nėra pareiškęs nuomonės nei dėl savo galimybės, nei dėl pareigos kreiptis į Europos Teisingumo Teismą.

Kita konstitucinių teismų grupė pripažįsta savo pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą ir prašyti jo preliminaraus nutarimo pagal Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnį - tai yra Austrijos, Portugalijos ir Belgijos konstituciniai teismai. Pažymėtina, kad tose valstybėse, kuriose konstitucinę kontrolę vykdo ne konstituciniai, o aukščiausieji teismai arba kitos specialios institucijos, yra pripažįstama pareiga kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl preliminaraus nutarimo. Taip yra Olandijoje, Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje, kitose šalyse.⁶⁰ Kadangi nei konstituciniai teismai, nei joks kitas teismas, išskyrus Bendrijos teismą, neturi teisės pripažinti Europos Sąjungos antrinės teisės aktus negaliojančiais, nacionaliniai teismai greičiausiai turėtų naudotis preliminaraus nutarimo procedūra. Kalbant apie Konstitucinio Teismo ir Bendrijos teismo kompetenciją pabrėžtina, kad šie teismai turi veikti išvien, jie turi pasiekti teisingą rezultatą, laikydamiesi procesinės ekonomijos principų. Svarbiausia priimti sprendimą, o kaip tai daroma - nesvarbu.⁶¹

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punkte nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Ši konstitucinė nuostata leidžia Konstituciniam Teismui Seimo arba Respublikos Prezidento prašymu tirti, ar Europos Sąjungos pirminės teisės normos atitinka Konstituciją. Tačiau Teismas neturi kompetencijos tirti ES teisės aktų teisėtumo, nors Vokietijos ir Italijos konstituciniai teismai laikosi pozicijos, kad jie gali tikrinti, ar Europos Sąjungos antrinės teisės aktas priimtas neviršijant Europos Sąjungai suteiktos kompetencijos. Tokia šių teismų pozicija neabejotinai prieštarauja Europos Teisingumo Teismo suformuluotiems principams.⁶²

Išanalizavus valstybėse narėse susiklosčiusią praktiką reikėtų aptarti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Teisingumo Teismo kompetencijos santykio

⁶⁰ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius, 2004, p. 47-60.

⁶¹ Lepse A. Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius, 2004, p. 32-46.

⁶² Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius, 2004, p. 47-60.

klausimą. Tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas nagrinės teisės aktų, priimtų Europos Sąjungos antrinės teisės pagrindu, atitiktis Konstitucijai klausimus, reikės atsižvelgti į visos Europos Sąjungos teisės kontekstą, taip pat į Europos Teisingumo Teismo praktiką. Kai kurių autorių nuomone, tokioje byloje iškilus klausimui, kaip aiškinti tam tikrą ES antrinės teisės akto nuostatą, reikėtų pagal EB sutarties 234 straipsnį kreiptis į Teisingumo Teismą. Žinoma, prieš pateikiant tokį prašymą turėtų būti atsižvelgiama į *acte clair* doktrinos reikalavimus, svarbiausia, turi būti atsakyta į klausimą, ar nėra akivaizdu, kaip reikia tinkamai taikyti Bendrijos teisę, ir ar dėl to nėra jokių pagrįstų abejonių. Jeigu tokių abejonių nekyla, Konstitucinis Teismas galėtų pats išspręsti klausimą. Dėl tokio požiūrio pagrįstumo reikėtų dar diskutuoti. Įstatymų ar poįstatyminių aktų, kuriais įgyvendinami ES antrinės teisės aktai, kontrolė būtų ir netiesioginė ES antrinės teisės kontrolė. Kitas būdas būtų Konstitucijoje tiesiogiai numatyti, kad Konstitucinis Teismas Seimo ar Respublikos Prezidento prašymu dar iki ES antrinės teisės nuo statų perkėlimo į nacionalinę teisę teikia išvadą dėl Lietuvoje taikytinos - ES antrinės teisės.

Pažymėtina, kad ES teisės nuostatos dar iki Lietuvos narystės ES darė įtaką Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai konstitucinei doktrinai. Tai rodo Konstitucinio Teismo poziciją laikytis ES institucijų įtvirtintos praktikos Bendrijos teisės aktų aiškinimo klausimais.

3. Konstitucinio Teismo aktai ir jų galia

3.1 Konstitucinio Teismo aktų privalomumas

Konstitucijos 105 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; tame pačiame straipsnyje nurodoma, jog Konstitucinis Teismas teikia išvadas. Taigi čia aptinkame tik dvi šio teismo aktų rūšis - sprendimą bei išvadą. Šiuo atveju sprendimai yra suprantami plačiąja prasme, kaip teismo valios išreiškimo būdas, nekonkretizuojant kaip tiksliai toks sprendimas turėtų vadintis. Konstitucinio Teismo aktų konkrečios formos nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme, kuriame minimi nutarimai, išvados ir sprendimai. Čia teismo sprendimas jau turi specialią reikšmę, tai yra teismo priimamas dokumentas, kuriuo išsprendžiami tam tikri procesiniai klausimai. Nutarimai ir išvados priimami išsprendus bylą iš esmės. Dabar plačiau apie šiuos aktus ir jų galią.

a. Konstitucinio Teismo nutarimai

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą, Konstitucinis Teismas, baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai, priima vieną iš šių nutarimų:

- 1) pripažinti, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams;
- 2) pripažinti, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams.

Pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, nurodoma, kuriems konkretiems Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatoms arba kokiems konkretiems įstatymams teisės aktas prieštarauja. Tais atvejais, kai teisės akto dalis buvo pripažinta atitinkanti Konstituciją ar įstatymus, o kita dalis pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai ar įstatymams, apie tai tiksliai nurodoma Konstitucinio Teismo nutarime.

Konstitucinio Teismo nutarimų galia. Konstitucinio teismo įstatymo 72 straipsnyje įtvirtintos teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai pasekmės:

Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tos pačios pasekmės atsiranda, kai Konstitucinis

Teismas priima nutarimą, kad Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja įstatymams.

Visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. Neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį.

Taigi galima daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo nutarimai savo galia yra lygiaverčiai įstatymui. Tai pasakyta ir Konstitucinio Teismo įstatyme: Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams.(72 str. 2 d.) Tačiau ar visi šie Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų bruožai nerodo ypatingos šių aktų galios? Nors Konstitucinio Teismo įstatyme vartojama atsargi formuluotė „turi įstatymo galią“, iš prieš tai minėtų Konstitucijos ir įstatymo nuostatų, galima daryti išvadą, kad jų galia – tai pačios Konstitucijos galia, nes jos negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą.⁶³

Konstitucinio Teismo nutarimai kaip teisės šaltiniai. Kitas diskutuotinas klausimas - ar visi Konstitucinio Teismo nutarimai laikytini teisės šaltiniais? Lietuvos teisinėje literatūroje dominuoja požiūris, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo yra pripažįstama, jog teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, laikytinas teisės šaltiniu. Tačiau dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo nebuvo paneigtas teisės normos konstitucingumas, bet atvirkščiai - patvirtintas, Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės. Kartais teigiama, kad jie neturi tos pačios teisės šaltinio galios. Priimtinesnė nuomonė, jog Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose nebuvo konstatuotas teisės akto prieštaravimas Konstitucijai ar įstatymams, turėtų būti laikytini teisės šaltiniu, nes savo prigimtimi - priėmimo tvarka, teisine galia - nesiskiria nuo tų nutarimų, kuriuose pripažįstamas prieštaravimas Konstitucijai ir įstatymui. Šiais aktais panaikinama abejonė dėl tam tikro teisės akto konstitucingumo. Ženklaus skirtumas tarp šių sprendimų yra tas, kad tokių nutarimų teisiniai padariniai galiojančioms teisės normoms skirtingi, nutarimas, konstatuojantis teisės aktų teisėtumą, neturi įtakos tolesniam tokių aktų galiojimui ir taikymui.

⁶³ E.Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002. p. 12-29.

Kita problematika dėl Konstitucinio Teismo nutarimo yra nutarimo vientisumo klausimas. Klausimų kyla dėl konstatuojamosios nutarimo dalies reikšmės. Yra įvairių nuomonių. Pavyzdžiui, K. Lapinskas teigia, kad Konstitucinio teismo aktų konstatuojamoji dalis tiek, kiek joje yra aiškinamos Konstitucijos ir kitų teisės aktų normos, galėtų būti prilyginama teisės šaltiniams.⁶⁴ V. Pavilionio nuomone, Konstitucinio Teismo motyvai gali būti reikšmingi teismams visų pirma kaip prejudiciniai faktai, kurių tikrumo nereikia nustatinėti nagrinėjant konkrečias bylas. Pagal šią poziciją, konstatuojamoje dalyje išsakyti motyvai gali įgyti savarankišką juridinę reikšmę. J. Žilys, analizavęs Konstitucinio Teismo aktus teisės šaltinių sistemoje, daro išvadą, kad Konstitucinio Teismo aktai, atspindėdami Konstitucijos vientisumo principą, yra neskaidomi, o jų dalys (nustatančioji, konstatuojamoji, rezoliucinė) sudaro vientisą visumą. Argumentai ir motyvai, kuriuos suformulavo ir kuriais rėmėsi Konstitucinis Teismas, yra svarbūs teismo precedento požymiai.⁶⁵ Kaip matome, nei viena šių nuomonių nepaneigia konstatuojamosios dalies svarbos teisinėje sistemoje.

Pats Konstitucinis Teismas yra patvirtinęs Konstitucinio Teismo nutarimo kaip vientiso akto sampratą. Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12d. sprendime “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo”. Šiame sprendime nutarimui suteikiama vientiso akto samprata, rezoliucinė ir konstatuojamoji dalis nelaikoma savarankiškais teisės šaltiniais. Tai visiškai pagrįstas požiūris, nes neįmanoma motyvų ir argumentų nesieti su galutiniu Konstitucinio Teismo sprendimu. Daugiau problemų kiltų suteikus Konstitucinio Teismo išdėstytiems motyvams ir argumentams savarankišką reikšmę, nes tada tos pačios nuostatos įvairiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose būtų kitaip interpretuojamos arba ir tame pačiame nutarime rastume nevisai suderintų motyvų. Taigi vienodas viso nutarimo traktavimas padeda išlaikyti vienodą tų pačių nuostatų interpretavimą tiek Konstitucinio Teismo praktikoje, tiek ir visoje teisinėje sistemoje.

Atskirosios teisėjo nuomonės instituto įtvirtinimo galimybė.

Išnagrinėjus svarbiausius Konstitucinio Teismo nutarimų bruožus, sunku abejoti jų galia, ženklią vietą teisės šaltinių sistemoje. Tačiau toks Konstitucinio Teismo nutarimų statusas suponuoja ypatingai griežtus reikalavimus Konstituciniam Teismui priimant nutarimus, išreiškiant argumentus ir motyvus, paremiančius vienokį ar kitokį sprendimą ir galiausiai –

⁶⁴ Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. Vilnius, 2000. p. 53.

⁶⁵ J. Žilys. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija, Nr. 17(9). Vilnius, 2000, p. 72-78.

teisingo, pagrįsto sprendimo priėmimą. Konstitucinio Teismo autoritetingumas Lietuvoje neginčytinas, tačiau visgi egzistuoja keli problematiški aspektai, kurie kelia dvejones, ar viskas padaryta, užtikrinant visišką sprendimų priėmimo skaidrumą, argumentuotumą? Norėtusi paakcentuoti atskirosios teisėjo nuomonės instituto įtvirtinimo galimybę konstitucinėje teisenoje, siekiant tobulesnių sprendimų priėmimo, nes ne visada Konstitucinio Teismo nutarimai yra aiškūs ir neabejotini, kaip ir kiekvienos institucijos veikloje, čia pasitaiko klaidų, prieštaringo aiškinimo. Galima paminėti Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Šioje byloje Vilniaus apygardos administracinis teismas prašė ištirti, ar administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostata, kad priėmus nutarimą skirti baudą, vairuotojo pažymėjimas negražinamas kol bus sumokėta paskirta bauda, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 5 daliai ir 32 straipsnio 1 daliai. Spręsdamas minėtą bylą Konstitucinis Teismas pripažino, kad minėta nuostata prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui. Sunku abejoti tokio sprendimo teisingumu, tačiau galėtume abejoti, ar šioje byloje motyvai suderinti su galutiniu sprendimu.⁶⁶ Keista, bet teismas nusprendė, kad vairuotojo pažymėjimo negražinimas, iki bus sumokėta paskirta bauda, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 5 daliai, tai, kad asmuo užsienyje negali pasinaudoti minėtu dokumentu, liudijančiu jo teisę vairuoti transporto priemone, nereiškia, jog yra suvaržyta ar paneigta piliečio teisė laisvai išvykti iš Lietuvos.⁶⁷

T. Birmontienė abejoja, ar galima būtų sutikti, kad tokiomis administracinės teisės priemonėmis tikrai nenusižengta Konstitucijos 31 ir 32 straipsnio nuostatoms, o šie Konstitucijos straipsniai taip pat vaidina svarbų vaidmenį įtvirtinant teisinės valstybės principą, o jeigu išties viskas suderinta, tai kaipgi toks suderinamumas gali prieštarauti teisinės valstybės principui?

Taip pat Konstitucinio Teismo praktikoje neišvengta atveju, kai Teismo pozicija skirtinguose nutarimuose kito. Konstitucinis Teismas keitė savo požiūrį į kai kurių konstitucijos straipsnių interpretavimą, pavyzdžiui, interpretuodamas Konstitucijos 29 straipsnyje formuluojamą lygiateisiškumo principo taikymą 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime pasisakė dėl asmenų lygybės principo. Motyvuojant tuo, kad šis principas įtvirtintas Konstitucijos skirsnyje „Žmogus ir valstybė“, sąvoka „asmuo“ gali būti suprantama tik kaip žmogaus sinonimas ir nėra juridinio pagrindo kitaip traktuoti šios sąvokos. Tai yra, lygiateisiškumas – tik fiziniams

⁶⁶ T. Birmontienė. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija, 2002, t.30(22), p. 148-160.

⁶⁷ LR Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2001. Nr.85-2977

asmenims, kolektyviniai asmenys gali būti grupuojami ir tik tada lyginami. Šią klaidą Teismas pataisė 1996 m. vasario 28 d. nutarime, kur konstatavo, kad šis principas taikomas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims, bet priklausomai nuo jų padėties, gali būti skirtingas statusas – fiziniai asmenys lyginami tik su fiziniais, o juridiniai su juridiniais.⁶⁸ Tik 2006 m. kovo 30 d. nutarime Teismas pirmą kartą palygino fizinių ir juridinių asmenų galimybes, pasakydamas, jog įstatymų leidėjas, įtvirtindamas skirtingus išsilyjamos žemės ūkio paskirties žemės dydžius fiziniams ir juridiniams asmenims, negali pažeisti asmenų lygiateisiškumo, negalima sudaryti nevienodų ūkininkavimo sąlygų.

Taigi labai svarbu, kad tokių neatitikimų Konstitucinio Teismo praktikoje būtų kuo mažiau. Visiškai to išvengti matyt neįmanoma, tačiau didinti teismo sprendimų aiškumą, motyvuotumą, įvairių nuomonių pateikimą būtina. Prie to ženkliai prisidėtų atskirosios teisėjo nuomonės pateikimo institutas.

Atskiros Teisėjų nuomonės institutas yra pripažįstamas daugelyje kitų valstybių, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Latvijoje, Rusijoje ir kitose. Tik nedaugelyje valstybių, pavyzdžiui, Italijoje, taip pat draudžiama skelbti Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones.

Konstitucinio Teismo įstatymo 53 str. „Konstitucinio Teismo pasitarimo slaptumas“ numatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai neturi teisės paskelbti nei nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo. Kadangi tokios nuostatos nėra formuluojamos Konstitucijos VIII skirsnyje, galima tikėtis, kad keičiantis Konstitucinio Teismo jurisdikcijos tendencijoms, keisis ir teisinis reguliavimas šiuo atžvilgiu. Dėl teisėjo atskirosios nuomonės instituto Lietuvoje jau pakankamai rimtai svarstoma, dėl to jau teikiami įstatymo pataisų projektai, tačiau pirmiausia turėtų būti išspręstas pataisų suderinamumo su kitomis susijusiomis nuostatomis, klausimas. Pavyzdžiui, minėta Konstitucinio Teismo įstatymo nuostata dėl Teismo pasitarimo slaptumo – turėtų būti keičiama.

Nutarimų įgyvendinimas.

Kaip jau minėta anksčiau, Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Tačiau norėtųsi atkreipti dėmesį, kad Konstitucinio Teismo nutarimu įstatymo nuostata, pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, automatiškai neiškrenta iš įstatymo ir nėra panaikinama. Tokiai nuostatai panaikinti būtina Seimo valia, tačiau

⁶⁸ LR Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1996. Nr.20-537

dėl Konstitucinio Teismo sprendimo tokia įstatymo nuostata negali būti taikoma ir tampa „plika“, niekieno neginama teise (*ius nudum*).⁶⁹ Teismo galios ištaisyti konstitucijos pažeidimus turi būti tokios, kad būtų užtikrinama konstitucijos viršenybė. Tai yra galia sustabdyti konstitucijos neatitinkančių įstatymų priėmimą ir pašalinti juos iš teisės ir galia, būtina neteisingumui panaikinti, taip pat ir žalai, padarytai dėl nuostolių, patirtų pažeidus Konstituciją, atlyginti.⁷⁰

Šiam tikslui realizuoti Seimo Statute, 181⁽²⁾ straipsnyje įtvirtinta procedūra, kaip turi elgtis įstatymo leidėjas Konstituciniam Teismui konstatavus teisės akto neatitikimą Konstitucijai:

1. Įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, konstituciniam įstatymui, ne vėliau kaip per 3 mėnesius Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas arba jo teikimu kitas Seimo komitetas turi parengti ir pateikti Seimui svarstyti įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies), kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Lietuvos Respublikos Konstitucijai, pakeitimo projektą. Teisės ir teisėtvarkos komiteto teikimu Seimo valdyba gali pasiūlyti Vyriausybei parengti atitinkamo įstatymo (ar jo dalies) pakeitimo projektą.
2. Rengiant šio straipsnio 1 dalyje nurodytų įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų pakeitimo projektus, turi būti atsižvelgta į Konstitucinio Teismo nutarime nurodytas teisinio reguliavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus bei išdėstytus argumentus.
3. Seimo valdybos pavedimu Seimo kanceliarijos Teisės departamentas savo pasiūlymus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimo turi pateikti Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui ar jo teikimu kitam Seimo komitetui per vieną mėnesį nuo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos.⁷¹

Pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą, įstatymas (jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad šis įstatymas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo nutarimas įsigalioja tik jį oficialiai paskelbus. Kita vertus, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, pats sprendžia, kada turi būti oficialiai paskelbtas jo nutarimas, tačiau Konstitucinio Teismo nutarimai, susiję su žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsauga, visais atvejais turi būti oficialiai skelbiami nedelsiant.⁷² 2002 m. gruodžio 24 d. Konstitucinio Teismo nutarime Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintos Vietos savivaldos

⁶⁹ T. Birmontienė. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija, 2002, t.30(22), p. 148-160.

⁷⁰ Georghios M. Pikis. Konstitucinio teisingumo perspektyvos XXI amžiaus Europoje. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. 2004 m. p. 46-53.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas// Valstybės žinios, 1994. Nr. 15-249.

⁷² LR Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas// Valstybės žinios, 2002. Nr.19-828

įstatymo nuostatos, kad meras sudaro savivaldybės tarybos posėdžių darbotvarkes, šaukia savivaldybės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo savivaldybės tarybos sprendimus ir posėdžių protokolus, yra sistemaiškai susijusios su daugeliu kitų šio įstatymo nuostatų.

Kaip argumentavo Teismas, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, vietos savivaldos teisiniame reguliavime susidarytų vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimą ir valstybės valdymą. Šiam teisinio reguliavimo vakuumui pašalinti reikalingas tam tikras laikas. Todėl Konstitucinis Teismas nutarė, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti oficialiai paskelbtas „Valstybės žiniuose“ praėjus dviems mėnesiams nuo jo paskelbimo viešame Konstitucinio Teismo posėdyje, t. y. 2003 m. vasario 25 d.

Taigi matome Konstitucinio Teismo galią įtakoti tokio sprendimo įgyvendinimą.

b. Konstitucinio Teismo išvados

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nurodyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas šiais klausimais:

- 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus;
- 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas;
- 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai;
- 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo išvados savo teisine galia ir padariniais skiriasi nuo Teismo nutarimų. Galutinį sprendimą tais klausimais, dėl kurių pasisakyta išvadoje, priima Seimas. Tačiau, atsižvelgus į Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadoje suformuotas nuostatas, galima teigti, jog išvados Seimui yra privalomos. Kitas išvadų požymis yra tas, kad skirtingai nuo nutarimų, išvados skelbiamos ne Lietuvos Respublikos vardu, bet išreiškia tik Teismo nuomonę, poziciją svarstytu klausimu.⁷³

Dar vienas skiriamasis išvadų požymis yra, kaip jau anksčiau buvo analizuota šiame darbe, ypatingos išvadų rengimo ir formulavimo specifika. Skirtingai nuo nagrinėjimo, ar teisės

⁷³ Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, p. 465.

aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, čia didelis dėmesys skiriamas faktų analizavimui, tai atsispindi ir pačioje išvadoje.

Seimo Statute įtvirtinta procedūra išvados dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties įgyvendinimui. 181⁽³⁾ straipsnyje įtvirtinta, jog Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, kad Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, iki sutarties ratifikavimo Seime šio Statuto nustatyta tvarka paskiria Seimo komitetus, atsakingus už tarptautinės sutarties suderinimą su Lietuvos Respublikos Konstitucija bei šio klausimo pateikimą svarstyti Seime. Visais atvejais pagrindinis yra Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Prireikus Seimas gali paskirti papildomą komitetą.

c. Konstitucinio Teismo sprendimai

Išskiriamos šios Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų rūšys:

- Pirmai sprendimų grupei priskirtini tie, kurie nesukelia svarbių teisinių pasekmių, formalizuoja tam tikrą procesinį veiksma ir yra vienkartinio pobūdžio. Tokiais sprendimais nutariama sujungti prašymus į vieną bylą, skirti bylą nagrinėti Teismo posėdyje ir panašiai.

- Antrai grupei priskirtini tie sprendimai, kai sprendžiami klausimai yra svarbūs ne tik konkrečios bylos procese, bet ir paliečia byloje dalyvaujančių asmenų interesus. Išskiriami tokie sprendimai:

- 1) Sprendimai priimti respublikos Prezidento ar Seimo prašymą ištirti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją. Tokio sprendimo skiriamasis bruožas yra tas, kad jį priėmus sustabdomas teisės akto veikimas. Taigi šio sprendimo priėmimas daro įtaką teisės normų sistemai;

- 2) Sprendimas nutraukti pradėtą teiseną. Šis veiksmas dažniausia atliekamas, jei panaikinamas ginčijamas teisės aktas, taip pat jei pareiškėjas atšaukia prašymą ar paklausimą dar prieš teisminį posėdį ir dėl kitų priežasčių.

- 3) Sprendimas atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą. Tokį sprendimą teismas gali priimti šiais atvejais: kai prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; kai prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam teismui; kai prašyme nurodyto teisės akto atitikimas Konstitucijai jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas nutarimas; kai Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko; kai prašymas grindžiamas neteisinais motyvais. (Konstitucinio Teismo įst. 25 str.)

Konstitucinis teismas taip pat priima sprendimus dėl jau priimtų nutarimų ištaisymo, išaiškinimo, peržiūrėjimo. Vertėtų plačiau aptarti **sprendimą dėl išaiškinimo**.

Priėmus nutarimà, kartais iškyla būtumas jį aiškinti. Taip atsitinka dažniausiai dėl to, kad taikant nutarimà, iškyla neaiškumų dėl teisinių motyvų neapibrėžtumo. Nutarimà gali oficialiai aiškinti tik pats Teismas savo iniciatyva arba byloje dalyvaujančių asmenų prašymu. Konstitucinis Teismas privalo aiškinti nutarimà nekeisdamas jo turinio, tai yra negali būti peržengtos bylos esmės ribos, suformuluoti nauji argumentai ir motyvai, kurie prieštarautų vienas kitam. Savo sprendimuose išaiškinti nutarimus, teismas pateikia gana svarbias nuostatas, normų aiškinimą, dėl to jo sprendimai įgauna gana svarbià prasmę ir gali kilti klausimas, kaip tinkamai vertinti šių sprendimų reikšmę, kokia jų galia ir kita. Atsižvelgiant į tai, kad teismas visgi nekeičia nutarimo esmės, argumentų bei motyvų, pateikdamas išaiškinimus, o tik sukonkretina, patikslina ir be to įtvirtina pakankamai reikšmingas nuostatas teisės aiškinimui, šie sprendimai turėtų būt pripažįstami tokiais pat teisės šaltiniais, kaip ir patys nutarimai.

Pasitaiko atvejų, kai teismas atsisako pateikti nutarimo išaiškinimą, argumentuojant tuo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymà Konstitucinis Teismas nesprenžia teisės aktų taikymo klausimų. Jei įstatymuose yra neaiškumų, dviprasmybių, spragų, tai pašalinti yra įstatymų leidėjo pareiga. Taikydami įstatymus konkrečioje byloje, bendrosios bei administracinės kompetencijos teismai taip pat gali ir turėtų prisidėti prie teisės ar įstatymų spragų sprendimo.

Sprendimai dėl nutarimų ištaisymo. Konstitucinis Teismas, paskelbęs nutarimà, gali savo iniciatyva ar dalyvaujančių byloje asmenų prašymu ištaisyti jame esančius netikslumus bei aiškias redakcines klaidas, jeigu tai nekeičia nutarimo esmės. Dėl to Konstitucinis Teismas priima atitinkamà sprendimà, kurį išsiunčia bei skelbia šio įstatymo nustatyta tvarka.

Sprendimai dėl nutarimų peržiūrėjimo. Konstitucinio Teismo nutarimas gali būti peržiūrėtas jo paties iniciatyva, jeigu paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu.

2006 m. kovo 28 d. nutarimu Konstitucijai prieštaraujančia pripažinta Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata, kad pasikeitus Konstitucijos normai, kurios pagrindu nutarimas buvo priimtas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti savo baigiamuosius aktus. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jo priimti nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami, kad dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų, padarytų po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrà teisės aktà prieštaraujančiu Konstitucijai, tas teisės aktas savaime nėra grąžinamas į Lietuvos teisės sistemà; Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų grąžinti tokio teisės akto į Lietuvos teisės sistemà. Ginčijama Konstitucinio

Teismo 62 straipsnio 1 dalies nuostata be konstitucinio pagrindo buvo išplėsti Konstituciniam Teismui pagal Konstituciją priklausantys įgaliojimai.⁷⁴

Konstitucinio Teismo vidaus darbo organizavimo klausimais, atsižvelgiant į teismo nepriklausomumo, autonomiškumo tvarkant finansinį ir materialinį aprūpinimą, Konstitucinis Teismas sprendimais tvirtina Konstitucinio Teismo reglamentą, pagalbinių aparato struktūrą ir nuostatus ir kita.

3.2 Konstitucinio Teismo sprendimų įtaka įstatymų leidybai, kitiems visuomeniniams procesams

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veikla neabejotinai padarė didelę įtaką įvairioms visuomenės gyvenimo sferoms. Pasisakydamas dėl daugybės įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo, pirmiausia jis įtakoja įstatymų leidybą, pašalindamas teisės aktą iš teisės sistemos arba atvirkščiai, patvirtindamas tam tikro teisės akto konstitucingumą. Nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios 1993 m., gauti 559 prašymai iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams.

Iš viso Konstituciniame Teisme priimta 197 nutarimai, iš jų pripažinta, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams - 9, pripažinta, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams - 7, pripažinti, kad kai kurios teisės akto nuostatos ar normos neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams - 65, pripažinti, kad kai kurios teisės akto nuostatos ar normos prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams - 52, pripažinti, kad kai kurios teisės akto nuostatos ar normos prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, o kai kurios neprieštarauja - 64.⁷⁵

Ypač daug teismas nuveikė konstitucinių principų, tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintų Konstitucijoje, plėtojimo, įtvirtinimo konstitucinėje doktrinoje, srityje. Pavyzdžiui, 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime buvo konstatuotas dvigubo mandato draudimo principas, 2003 m. birželio 10 d. nutarime įtvirtinamas iš konstitucinio teisingumo išvedamas principas, kad teismas turi turėti įgaliojimus skirti mažesnę bausmę nei atitinkamos sankcijos žemutinė riba.

Ypač paminėtinas daugybėje Konstitucinio Teismo nutarimų nurodomas konstitucinis valdžių padalijimo principas. Kiti konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluoti principai: pilietiško, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio saugumo, tikrumo ir aiškumo, asmens ir visuomenės interesų derinimo, paveldėjimo teisės ir kiti. Šie principai, nors ir

⁷⁴

⁷⁵ http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html // prisijungimo data: 2007 04 02 d.

tiesiogiai neįtvirtinti Konstitucijos tekste, tačiau jie visi yra Konstitucijoje, traktuojamoje ne kaip formalus tekstas, o kaip teisinė realybė.⁷⁶

Ypatingai išplėtotas teisinės valstybės principas, kuris iki Konstitucinio Teismo suformuluotos doktrinos buvo aiškinamas tik kaip įtvirtinąs teisės prioritetą, žmogaus teises ir laisves, valdžių padalijimą. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo įvairius reikalavimus, kylančius iš šio principo. 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatuota, kad šiuo principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimuose suformuluoti teisinės valstybės principo reikalavimai įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis, kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams ir kitos labai svarbios nuostatos.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, suformulavo tokias valstybinio gyvenimo tiesas: teisė turi būti vieša, Lietuvoje negalima deleguota įstatymų leidyba, įstatymas atgal negalioja, poįstatyminiais aktais nustatytais taisyklėmis negalima paneigti įstatymo normų, negali būti tokio reguliavimo, kuriame būtų nustatyta, jog vienas teisės galima įgyvendinti kitų teisių sąskaita, negalimas reguliavimas, paneigiantis teisminės gynybos galimybę. Konstitucinė justicija išryškino įvairias įstatymų leidybos ydas. Parodė, jog nemažai įstatymų ar kitų teisės aktų, priimtų skubotai, yra priešaringi, jų nuostatos kartais dviprasmiškos ir neapibrėžtos, tokio reguliavimo taikymas - problemiškas. Juo remiantis sunku, o kartais apskritai neįmanoma apginti savo teisių.

Dažnai Konstitucinis Teismas kritikuojamas dėl per didelio kišimosi į įstatymo leidėjo veiklą, taip peržengdamas savo kompetenciją. V. A. Vaičiūčio, P. Jurčio nuomone, Konstitucinis Teismas, norėdamas nepažeisti konstitucinio valdžių padalijimo principo, savo nutarimuose turėtų vengti formuoti bendro pobūdžio taisyklių, kurios nėra tiesiogiai susijusios su konkrečios bylos paklausimu ir kuriomis Teismas nesiremia prieidamas išvadą dėl teisės akto nuostatos konstitucingumo. Konstitucinis Teismas pelnytai traktuojamas svarbiausiu Lietuvos konstitucinės teisės doktrinos formavimo subjektu, tačiau, norėdamas išlaikyti šį vaidmenį ir autoritetą, jis turėtų vengti savo nutarimuose tiesiogiai formuluoti mokslinio pobūdžio apibrėžimus, o palikti tai teisės mokslo diskursui. Teismas galėtų lengviau išvengti "įsiveržimo" tiek į įstatymų leidėjo, tiek į teisės mokslo diskreciją, jei jis kuo daugiau savo doktrininio

⁷⁶ E.Kūris. Konstitucija kaip teisė be spragų. Jurisprudencija. 2006, Nr. 12(90), p. 7-14.

pobūdžio argumentų ir svarstymų perkeltų į motyvacinę dalį ir juos susietų su konkretaus paklausimo nagrinėjimu.⁷⁷

Konstitucinis Teismas plėtojo Seimo, kaip Tautos atstovybės, vykdančios įstatymų leidžiamąją valdžią, konstitucinę doktriną. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Seimo nario konstitucinį statusą, konstatavo: dalyvauti Seimo posėdžiuose yra Seimo nario konstitucinė pareiga; Seimo nario elgesys, kai jis be ypač svarbios pateisinamos priežasties nedalyvauja Seimo posėdžiuose, vertintinas kaip Seimo nario - Tautos atstovo konstitucinės priedermės neatlikimas. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Seimo sesijos nėra vienintelė Seimo veiklos forma; su Seimo nario konstituciniu teisiniu statusu yra nesuderinama jokia Seimo nario veikla Lietuvos, užsienio valstybės ar tarptautinėje įstaigoje, įmonėje, jeigu ši veikla yra susijusi su pareigų užėmimu, darbo atlikimu (vadinamųjų garbės pareigų užėmimu), neatsižvelgiant į tai, ar ta veikla yra nuolatinė, ar laikina, ir į tai, ar už tą veiklą yra ar nėra atlyginama; pasisakyta ir dėl Seimo laikinųjų tyrimo komisijų, kitų nuostatų.⁷⁸

Atskleidžiant teisminės valdžios konstitucinę sampratą buvo aptarti ir tam tikri teisėjų konstitucinio statuso elementai. Buvo konstatuota, kad vienas svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdam teisingumą (sprendžiant bylas), jo savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad teisėjų materialinės bei socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę).

Svarbių permainų sulaukta savivaldybių rinkimų sistemoje. 2007 m. vasario 09 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad proporcinė savivaldybių tarybų rinkimų sistema, kai dėl savivaldybių tarybų narių mandatų varžosi į politinių partijų sąrašus įtraukti kandidatai, pagal Konstituciją yra galima. Bet tai nereiškia, kad, Seimui pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą (kai kandidatais savivaldybių tarybų rinkimuose negali būti išskelti pavieniai asmenys, neįtraukti į kandidatų sąrašus), yra konstituciškai pateisinama kandidatų sąrašus apriboti vien politinių partijų sudaromais

⁷⁷ Vaičaitis V.A., Jurčys P. Biurokratinė valstybės tarnybos ir centralizuoto viešojo valdymo samprata bei Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimo argumentavimo stilius. Justitia 2005 m. Nr. 1(55), p. 56-64.

⁷⁸ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1d. nutarimas// Valstybės žinios, 2004. Nr. 105-3894

sąrašais. Šioje byloje pabrėžta, kad konstitucinė garantija, ginanti asmenį nuo priklausymo kokiam nors politinei partijai prieš jo valią, reiškia, kad asmuo negali būti tiesiogiai arba netiesiogiai verčiamas būti susaistytas su kuria nors politine partija kokiais nors kitokiais - ne formalios narystės - ryšiais. Taigi įstatymų leidėjas yra saistomas iš Konstitucijos kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, kai asmuo, norintis pasinaudoti savo teise būti išrinktu savivaldybės tarybos nariu, būtų priverstas siekti narystės kurioje nors politinėje partijoje arba susaistyti save su kuria nors politine partija kitokiais - ne formalios narystės - ryšiais.⁷⁹

Daug pastangų Konstitucinis Teismas įdėjo ir į žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimą, plėtojimą. Pavyzdžiui, 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo konstitucingumo. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamas žalos atlyginimo atvejis jokiame įstatyme nėra nurodytas, o teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys tokias bylas, turi konstitucinius įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją. Taip pat Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucija netoleruoja tokio teisinio reguliavimo, kai asmuo, kuriam materialinė ir moralinė žala buvo padaryta neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, negali teisme reikalauti šios žalos teisingai atlyginti arba kai teismas, pagal Konstituciją privalantis vykdyti teisingumą, negali, atsižvelgdamas į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes, nustatyti asmeniui minėtais neteisėtais veiksmais padarytos materialinės ir moralinės žalos dydžio ir, vadovaudamasis teise, taip pat nenusižengdamas teisingumo, protingumo, proporcingumo imperatyvams, priteisti teisingo atlyginimo už tą asmens patirtą materialinę ir moralinę žalą.⁸⁰

⁷⁹ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007. Nr.19-722

⁸⁰ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.90-3529

Išvados

1) Išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimus įtvirtinančius teisės aktus, Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima konstatuoti, kad šio teismo svarba ir autoritetingumas, ypatinga vieta tiek teismų, tiek ir visų valstybės valdžios institucijų sistemoje, neginčytini. Nesutikčiau su nuomone, jog reiktų riboti konstitucinės kontrolės institucijos galias, nes teisinėje valstybėje, besiremiančioje Konstitucijos viršenybės principu, tai būtų klaidingas žingsnis.

2) Apžvelgus konstitucinėje jurisprudencijoje pasitaikančius tyrimo ribų išplėtimo atvejus, pažymėtina, kad jie yra paremti Konstitucijoje įtvirtintu reguliavimu ir abejonių daugiau kyla ne dėl to, kad, galbūt, Konstitucinis Teismas per plačiai traktuoja savo galias, o dėl to, kad šie atvejai tiesiogiai neįtvirtinti teisės aktuose, o tai sudaro prielaidas nepasitikėti Konstitucinio Teismo aiškinimu. Siekiant to išvengti, manau, nepakenktų Konstitucinio Teismo įstatyme, atsižvelgiant į jau suformuotą Konstitucinę doktriną, įtvirtinti atvejus, kada Konstitucinis Teismas gali plėsti tyrimo ribas. Taip būtų išvengta abejonių Konstitucinio Teismo kompetentingumu.

3) Dėl negaliojančių teisės aktų konstitucingumo vertinimo, norėtuši, kad Konstitucinis Teismas vienodai traktuotų visas bylas, nepriklausomai nuo to, kas yra pareiškėjas, kad jo apsisprendimą tirti ar netirti jau nebegaliojančio teisės akto atitiktį Konstitucijai lemtų konkreti bylos situacija, galimos netyrimo pasekmės konkreitiems subjektams ir valstybei.

4) Kaip jau konstatuota, teisės spragų šalinimas – įstatymų leidėjo prerogatyva, tačiau Konstitucinis Teismas, ne kartą pastebėjęs nesureguliuotų situacijų įstatymuose ir kituose teisės aktuose buvimą, plačiau šios problemos nenagrinėjo. Manau, visai pagrįstas būtų teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai remiantis ir tuo arba vien tik tuo, kad atitinkame reguliavime yra spragų, nesuderinamumo, prieštaravimo, kai tokiu reguliavimu pažeidžiamos asmenų teisės, kitos svarbios vertybės ir neįmanoma arba pakankamai sunku šias situacijas išspręsti bendrosios ar administracinės kompetencijos teismuose. Taip teisėkūros subjektas būtų priverstas sureaguoti ir imtis atitinkamų veiksmų neaiškumams pašalinti.

5) Tikrai vertas dėmesio pasiūlymas praplėsti subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, sąrašą, pirmiausia, pasinaudojant užsienio šalių patirtimi, bei pačioje Konstitucijoje esančiomis prielaidomis suteikti asmenims teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu skundu. Nei ekonominiai sumetimai, nei mažas priimamų nagrinėti skundų procentas negali nusverti konstitucinės asmens teisės kreiptis į atitinkamą teismą, šiuo atveju – į Konstitucinį

Teismą. Tokia galimybė turi būti suteikta, pačioje Konstitucijoje įtvirtinant konstitucinio skundo pateikimo teisę, įgaliojant Konstitucinį Teismą spręsti ne vien dėl atitinkamo teisės akto konstitucingumo, bet ir dėl tam tikro teismo sprendimo besikreipiančio asmens atžvilgiu. Reikėtų pakeisti Konstitucinio Teismo įstatymo bei Konstitucinio Teismo reglamento nuostatas įtvirtinant platesnius Teismo aparato darbuotojų įgaliojimus konstitucinių skundų priimtinumą vertinimo srityje, kitas būtinas nuostatas.

6) Taip pat pabrėžtina faktų vertinimo konstitucinės justicijos bylose reikšmė. Tai neišvengiamas būdas rasti tinkamą sprendimą byloje, nes būtent faktai – įvairūs visuomeniniai santykiai, jų vystymasis įtakoja teisės aktų priėmimą, taigi Konstitucinis Teismas privalo į juos atsižvelgti nagrinėjant įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Ir ne tik tiriant teisės aktų priėmimo procedūras, bet ir teisės normų turinį. Nutarimuose pagal teismo pateiktą prašymą iširti teisės akto konstitucingumą būtų aktualu paminėti atitinkamą situaciją, pagrindinius bruožus bylos, kurioje iškilo būtinybė kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai, galbūt, padėtų geriau suprasti Teismo motyvus ir galutinį sprendimą, o Konstitucinio Teismo nutarimai būtų aiškesni platesniam asmenų ratui.

7) Norint užtikrinti Europos Sąjungos tikslus, vienodą jos teisės aktų aiškinimą ir taikymą, ne tik bendrosios kompetencijos teismai, bet ir konstituciniai teismai, turėtų bendradarbiauti su Europos Teisingumo Teismu, kitomis institucijomis. Iškilus Bendrijos aktų aiškinimo klausimų (labai tikėtina, kad ateityje jų daugės) ir kai nėra aišku, kaip tinkamai taikyti Bendrijos teisę, Konstitucinis Teismas turėtų kreiptis į Europos Teisingumo Teismą su prašymu pateikti preliminarų sprendimą, nes Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijai priskirtais klausimais yra galutiniai. Tai reiškia, kad pagal Bendrijos sutartį, būdamas galutinės instancijos teismas, jis privalo pasinaudoti šia procedūra.

8) Siekiant didesnio Konstitucinio Teismo sprendimų pagrįstumo, atvirumo, norėtųsi akcentuoti galimybę Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinti atskirosios teisėjo, nesutinkančio su bendra Konstitucinio Teismo pozicija, nuomonės institutą, kuris pripažįstamas daugelyje šalių, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teisme. Įtvirtinant šį institutą Konstitucinio Teismo įstatyme, pirmiausia reiktų pakeisti straipsnio „Konstitucinio Teismo pasitarimo slaptumas“ nuostatas, teigiančias, kad nei Konstitucinio Teismo teisėjai, nei posėdyje dalyvavęs tarnautojas neturi teisės paskelbti nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje.

Literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992.Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993. Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas// Valstybės žinios, 1994. Nr. 15-249.
4. Europos Bendrijos steigimo sutartis. Žinios, 2004, Nr. 2-2

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai:

1. LRKT 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1993. Nr.61-1166
2. LRKT 1994 m. liepos 11 d. sprendimas // Valstybės žinios, 1994. Nr.54-1033
3. LRKT 1995 m. sausio 24 d. išvada // Valstybės žinios, 1995. Nr.9-199
4. LRKT 1996 m. vasario 28 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1996. Nr.20-537
5. LRKT 1996 m. lapkričio 23 d. išvada // Valstybės žinios, 1996. Nr.114-2644
6. LRKT 1999 m. liepos 9 d. nutarimas // Valstybės žinios,1999. Nr.61-2015
7. LRKT 2000 m. sausio 12 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2000. Nr.4-100
8. LRKT 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000. Nr.30-840
9. LRKT 2000 m. birželio 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000. Nr.49-1424
10. LRKT 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas //Valstybės žinios, 2000. Nr.105-3318
11. LRKT 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2001. Nr.29-938
12. LRKT 2001 m. spalio 2 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2001. Nr.85-2977
13. LRKT 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas //Valstybės žinios,2001.Nr.102-3636
14. LRKT 2002 m. sausio 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.5-186
15. LRKT 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.82-3529
16. LRKT 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.93-4000
17. LRKT 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002. Nr.113-5057
18. LRKT 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas// Valstybės žinios, 2002. Nr.19-828
19. LRKT 2003 m. vasario 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003. Nr.19-828
20. LRKT 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas// Valstybės žinios, 2003. Nr.53-2361
21. LRKT 2003 m. birželio 10 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003. Nr.57-2552
22. LRKT 2004 m. kovo 31 d. išvada //Valstybės žinios, 2004. Nr.49-1600
23. LRKT 2004 m. liepos 1d. nutarimas// Valstybės žinios, 2004. Nr.105-3894

24. LRKT 2004 m. lapkričio 5 d. išvada // Valstybės žinios, 2004. Nr.163-5955
25. LRKT 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 181-6708
26. LRKT 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005.Nr.117-4239
27. LRKT 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.30-1050
28. LRKT 2006 m. kovo 28 d. nutarimas //Valstybės žinios, 2006. Nr.36-1292
29. LRKT 2006 m. kovo 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.37-1319
30. LRKT 2006 m. birželio 6 d. nutarimas// Valstybės žinios, 2006. Nr.65-2400
31. LRKT 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 88-3475
32. LRKT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.90-3529
33. LRKT 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr.104-3985
34. LRKT 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas //Valstybės žinios, 2006. Nr.126-4805
35. LRKT 2007 m. vasario 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007. Nr.19-722

Specialioji literatūra:

1. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.
2. Favoreu L. Konstituciniai teismai.Vilnius, 2001.
3. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius, 2006.
4. A. Abramavičius. Teorinės ir praktinės asmens Konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos. Konstitucinė Jurisprudencija, 2006 m.Nr.1, p. 306-317.
5. T. Birmontienė. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija, 2002,t.30(22), p. 148-160.
6. A. Bradley. Ryšys tarp teisės ir faktų teismų praktikoje bei teisės ir faktų tyrimo ribos vykdant konstitucinę kontrolę. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2005, p. 18-40.
7. E. Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.Vilnius,2002. p. 12-29.
8. E. Kūris. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje// Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2002.
9. E. Kūris. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Justitia 2003 m. Nr. 3-4(45-46), p. 2-12.
10. E. Kūris. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.Vilnius,2005. p. 41-51.
11. E. Kūris. Konstitucija kaip teisė be spragų. Jurisprudencija. 2006, Nr. 12(90), p. 7-14.

12. P. Kūris. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija. 2006, Nr. 6(84) 7-15 psl.
13. K. Lapinskas. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai// Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. Vilnius, 2000. p. 53.
14. A. Lepse. Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika. Konstitucinių teismų vaidmuo ES narystės kontekste. Vilnius, 2004, p.32-46.
15. A. Normantas. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius, 2004, p. 47-60.
16. G. M. Pikis. Konstitucinio teisingumo perspektyvos XXI amžiaus Europoje. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas.2004 m. p. 46-53.
17. Laszlo Solyom. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų pastabų. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas.2004 m. p. 92-97.
18. V. Staugaitytė. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. Justitia, 2006 m.Nr.1.p.32-42.
19. V. Sinkevičius. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija, 2002, Nr. 30 (22), p. 132-146.
20. V.A. Vaičaitis, P. Jurčys. Biurokratinė valstybės tarnybos ir centralizuoto viešojo valdymo samprata bei Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimo argumentavimo stilius. Justitia 2005 m.Nr.1(55), p.56-64.
21. V. A. Vaičaitis. Ką nusprendė ir ko nenusprendė Konstitucinis Teismas dirbančių pensininkų naudai//Justitia.2003 m.Nr 1-2., p.53-62.
22. V. Zorkin. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas.2004 m. p. 81-91.
23. J. Žilys. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija, Nr. 17(9). Vilnius, 2000, p.72-78.

Internetinių svetainių adresai:

1. www.lrkt.lt
2. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=12488270>
3. <http://www.lrytas.lt/?data=20070324&id=11745501801173840491&view=4>
4. http://en.wikipedia.org/wiki/European_Court_of_Justice
5. <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>
6. http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html

Santrauka

Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos

Šiame darbe siekiama išanalizuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimus įtvirtinančius aktus, apibendrinti Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje pasireiškia Teismo jurisdikcijos ribų kitimas, taip pat aptarti pagrindines su Konstitucinio Teismo jurisdikcija susijusias problemas. Darbe remiamasi teisės aktais, Konstitucinio Teismo doktrina, moksline literatūra, teisės leidiniais, straipsniais, kitais šaltiniais, kuriuose atsispindi Konstitucinio Teismo įgaliojimai bei jų kitimo aspektai.

Konstitucinis Teismas – konstitucinės kontrolės institucija, užtikrinanti Konstitucijos viršenybę ir vykdanči konstitucinį teisėtumą. Jos kompetencija tvirtinta pačioje Konstitucijoje: Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimus, ar neprieštarauja Konstitucijai Seimo priimti teisės aktai, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Prezidento aktai, Vyriausybės aktai. Konstitucinis Teismas teikia išvadas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai ir kitais klausimais.

Lietuvos Konstitucinio Teismo veikloje pastebima jurisdikcijos ribų plėtimo tendencija, kai teismas pasisako dėl: teisės aktų ar teisės normų, kurių pareiškėjas tirti neprašė, konstitucinių įstatymų, poįstatyminių Seimo aktų, negaliojančių arba dar neįsigaliojusių įstatymų konstitucingumo. Tokia Teismo praktika kelia daugybę diskusijų valstybėje, siūloma apriboti šio teismo galias, uždrausti plečiamai aiškinti Konstitucijoje ir įstatyme įtvirtintus Konstitucinio Teismo uždavinius ir įgaliojimus, kištis į įstatymo leidžiamosios bei vykdomosios valdžios kompetenciją. Tačiau svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas, plėsdamas savo įgaliojimus, visų pirma tai daro remdamasis Konstitucija, kuri neleidžia abejoti Konstitucinio Teismo svarba, nes suteikia jam galią pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai aukščiausių valstybės institucijų priimtus teisės aktus, be to, įtvirtina Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų privalomumą, galutinumą. Konstitucinis Teismas, priimdamas vienokias ar kitokias išvadas, tik komentuoja Konstitucijos tekstą, aiškina jį. Svarbu, kad Teismas darytų tai argumentuotai.

Siekiant užtikrinti efektyvesnę konstitucinių vertybių apsaugą, reikėtų Konstitucijoje įtvirtinti konstitucinio skundo, atskirosios teisėjo nuomonės institutą. Vertėtų pagalvoti apie galimybę Konstituciniam Teismui kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl preliminaraus sprendimo pateikimo iškilus Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo klausimų.

Summary

Limits of Jurisdiction of Constitutional Court

The purpose of this paper is to analyse legal acts establishing the competence of Constitutional Court of Republic of Lithuania, as well to summarize the constitutional jurisprudence, which reveals the expand of boundaries of constitutional jurisdiction and to dispute main problems of competence of Constitutional Court. The paper is based on analysis of legal acts, decisions of Constitutional Court, juridical publications, articles and other sources.

Constitutional Court is the institution implementing the protection of constitutional order, which ensures the supremacy of Constitution and constitutional justice. The competence of Constitutional Court is to review the compatibility of a law with the Constitution. This control includes enactments of Legislature, President and Executive organs. The Constitutional Court also decides on the compatibility of international agreements with the Constitution or the legality of elections and other.

There are noticed some changes of limits of jurisdiction in the constitutional doctrine. There has been cases when the Court has decided on the conformity of legal acts with other chapters or principles of Constitution than it was appealed. Sometimes it was analysed the constitutionality of other enactments which were not questioned by a petitioner. Boundaries of competence were extended also by deciding on the conformity of legal acts with constitutional laws. Sometimes the object of investigation is invalid acts. Such practise of the Court provokes various discussions. One of suggestions to avoid this practise – to restrict powers of Constitutional Court by forbidding expansive interpreting of tasks and competence of Court. It is important to note that authority of the Court arise from the Constitution. The controversial decisions of the Constitutional Court are based on interpretation and commentation, but these actions should be more motivated to avoid a violation of the Court's authority.

To secure the constitutional protection in the highest level it would be favourable to establish an individual constitutional complaint and an institute of separate opinion of a judge in the constitutional system of Lithuania, also to consider the possibility to request the European Court of Justice for preliminary decision about the meaning or validity of a particular piece of European Union law to solve the difficulties of interpretation of European Union law.